

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. WYŻSZEGO GIMNAZYZUM I.

z językiem wykładowym polskim

W TARNOPOLU

== ZA ROK SZKOLNY 1909. ==

1. Osiedlenie Podhala. (Część I.).
Napisał Dr. Edmund Długopolski.
2. Część administracyjna.

TARNOPOL.
NAKŁADEM FUNDUSZU SZKOLNEGO.

Z drukarni L. Wierzbickiego w Tarnopolu.
1909.

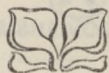
SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

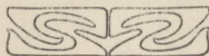
C. K. WYŻSZEGO GIMNAZYUM I.

z językiem wykładowym polskim
W TARNOPOLU

== ZA ROK SZKOLNY 1909. ==

1. Osiedlenie Podhala. (Część I.).
Napisał Dr. Edmund Długopolski.
2. Część administracyjna.

TARNOPOL.
NAKŁADEM FUNDUSZU SZKOLNEGO.

Z drukarni L. Wierzbickiego w Tarnopolu.
1909.

103743 II

1909

Biblioteka Jagiellońska

1002681949

OSIEDLENIE PODHALA.

UWAGI WSTĘPNE.

Niniejsza rozprawka, będąca drobnym przyczynkiem do rozległej kwestyi osiedlenia ziem polskich, ma za zadanie przedstawić zasiedlenie małej części terytorium etnograficznego polskiego, jaką jest Podhale polskie, część dawnego starostwa nowotarskiego. Obszar ten, ograniczony granicami naturalnemi, położony na południowych kresach osadnictwa polskiego, pozwala lepiej, niż wiele innych okolic, śledzić proces stopniowego kolonizowania przez materiał etnograficzny polski coraz dalszych okolic i rzuca jasne światło na okoliczności i drogi, jakimi odbywało się to osadnictwo.

Przedstawienie zatem zasiedlenia tego obszaru, jak ono w ciągu kilku wieków się odbywało, wzbudza znaczny pod względem metodycznym interes, pozwalając przenieść osiągnięte tutaj wnioski i na inne obszary, które w analogicznych znajdowały się warunkach.

Ponadto rozporządzamy dosyć obfitym materiałem źródłowym, rozpoczynającym się z r. 1234, a więc współcześnie z pierwszymi próbami osiedlenia na obszarach Podhala pracowitego rolnika, który miał twardy obowiązek stworzyć w tej mało urodzajnej okolicy stałym wysiłkiem gospodarcze placówki kresowe, broniące tych okolic przed kolonizatorską działalnością sąsiednich Węgier. Późne zatem wciągnięcie Podhala w sferę interesów gospodarczych Polski, przypadające współcześnie z ogromnem przekształceniem stosunków ekonomicznych i społecznych Polski, co obejmujemy zazwyczaj ogólnem mianem kolonizacji niemieckiej, przypadającej w czasie obfitego wydawania przywilejów immunitetowych, pozwala śledzić przebieg kolonizacji tych okolic, poczynawszy od jej narodzin. Inną pomyślną okolicznością dla dzisiejszego badacza jest to, że Podhale w w. XV. jest już częścią starostwa nowotarskiego. Ludność tej królewskiej, znajdując się często w zatargach ze starostami — dzierżawcami, zanosila skargi przed sądy kró-

lewskie, co nagromadziło sporo z różnych epok materyałów do historyi tego starostwa. Obfitość materyałów źródłowych pozwala w badaniu przeszłości Podhala, wyodrębnić poszczególne strony historycznego tej krainy rozwoju. Niniejsza rozprawa ogranicza się tutaj tylko do skreślenia obrazu rozwoju osiedlenia Podhala.

Nadmienić należy, że piszący oparł się w najważniejszej mierze na rękopiśmiennych materyałach, znajdujących się w krakowskim archiwum aktów grodzkich i ziemskich i na dokumentach, zawartych w wydanych do historyi wieków średnich kodeksach dyplomatycznych, ponadto uwzględnił rzeczowe i źródłowe artykuły, pomieszczone w Słowniku geograficznym, oparte na księgach lustracyjnych w XVI i późniejszych wieków, korzystał z danych, zawartych w pracy prof. O. Balzera „Spór o Morskie Oko”, wydobytych przez znakomitego naszego historyka z archiwum głównego w Warszawie i innych archiwów i bibliotek a wreszcie uwzględnił najnowszą literaturę historyczną.

Mało jest okolic na ziemiach polskich, któreby wykazały tak liczny zastęp piszących i taką mnogość prac z najróżnorodniejszych dziedzin, jak właśnie Podhale. Szkoda tylko, że prace te na ogół są skromnej wartości bądź to jako przestarzałe, bądź też pisane przez dyletantów, nie posiadających należytego naukowego przygotowania.

Skreślenie przebiegu osiedlenia Podhala w czasach historycznych od 13 — 18 w. pozostawia otwarte pytanie, czy przed wstąpieniem na te ziemie osadników w wieku XIII i zorganizowaniem wsi, były te leśne ostępy zupełnie nie zaludnione, czy też kryli się w obrębie puszczy jacyś mieszkańcy, żyjący poza kontrolą państwa polskiego z chowu bydła, myśliwstwa i zbójnictwa, — i jakiego, jeśli istnieli tutaj, mogli być pochodzenia. Do rozświetlenia tego pytania mogą przyczynić się tylko skrupulatne badania antropologiczne ludności Podhala, z równoczesnem uwzględnieniem wiadomości o pierwotnych mieszkańcach gór karpackich, znajdujących się u pisarzy starożytnych: Herodota, Strabona, Pliniusza, Tacyty, Ptolomeusza, Dio Cassiusza i na mapie dróg rzymskich t. zw. „tabula Peutingeriana”. Dotychczasowe badania nad tą grupą wiadomości historycznych dały zamało stanowcze wyniki, by je można było z drugiej ręki zużytkować.

Jeszcze parę uwag metodycznych.

W rozwoju nowszych badań nad historią osiedlenia ziem polskich można rozróżnić dwa okresy. Początek poważnym w tej dziedzinie badaniem dał prof. Tadeusz Woj-

ciechowski dziełem: Chrobacya, rozbiór starożytności słowiańskich t. 1. Kraków 1873. Nie jest to całkowite dzieło, lecz zaledwie pierwsza połowa części pierwszej, poświęcona rozbirowi krytycznemu nazw miejscowości pod względem etymologicznym i historycznym; dalsza część miała zawierać historię osiedlenia, lecz dotychczas nie została wydana. Droga przez Wojciechowskiego w tej dziedzinie wskazaną poszedł ś. p. prof. Fr. Piekosiński, zasłużony historyk prawa polskiego i wydawca źródeł dyplomatycznych średniowiecznych, wcielając główne zarysy teorii Wojciechowskiego, odpowiednio zmodyfikowane do swej teorii powstania państwa polskiego przez najazd. Również i w nowszej pracy: Rycerstwo polskie wieków średnich. Kraków 1901. — oparł się na nazwach jako głównym źródle, na podstawie którego skreślił obraz osiedlenia Małopolski u schyłku 6. wieku po Chr.

Inny z badaczy nowszych prof. O. Balzer ogłosił w r. 1898 rozprawę p. t. „Rewizya teorii o pierwotnem osadnictwie w Polsce“, ¹⁾ która jest poniekąd recenzją pracy Piekosińskiego: „O ludności wieśniaczej w dobie piastowskiej“ (Kraków 1896). Balzer wystąpił przeciw pomysłowi jednostkowego (indywidualnego) osiedlenia Polski i oświadczył się za pierwotnem osiedleniem rodowem, przyczem oparł się również na formie nazw, jako źródle, z którego wydobywa uzasadnienie swej odmiennej teorii.

Zasadniczą zmianę metody badania nad osiedleniem Polski wprowadził Dr. Karol Potkański, niedawno zmarły profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Umysł badawczy tego uczzonego przedewszystkiem starał się przeniknąć zagadkową dotychczas sprawę osiedlenia ziem polskich. Można śledzić stopniowe wyzwianie się jego z pod wpływu teorii Wojciechowskiego i stwarzanie nowej metody badania dziejów osadnictwa. Jeszcze w r. 1889, kiedy przedstawił Akademii Umiejętności w Krakowie swą pracę: O pierwotnem osadnictwie Polski, ²⁾ uznawał w zupełności nazwy miejscowe jako główne źródło do ogólnej historii osadnictwa naszego, lecz już wówczas wprowadził w tym referacie, wyniki uzyskane z badania ustroju agrarnego i map gruntowych z XIX wieku kilku wsi wśród puszczy radomskiej; oparł się więc na całkiem nowym materyale.

¹⁾ Kwartalnik hist. t. XII str. 21—63.

²⁾ Rozpr. i Sprawozd. z poś. Wyd. hist.-filoz. Akad. Um. t. 24, str. XXVII—XXXI.

To też kiedy przedstawił na posiedzeniu Wydziału histor.-filozoficznego Ak. Um. krakowskiej w r. 1896 nowe z tej dziedziny studium, ogłoszone w następnym roku w streszczeniu p. t.: *Pierwsi mieszkańcy Podhala*¹⁾ stanął już na stanowisku zupełnie samoistnem. Nie użył bowiem zupełnie znaczenia nazw miejscowych, jako źródła historyi osiedlenia, lecz wysunął zupełnie nowe momenty etnograficzno-geograficzne i skonstruował nową teorię prądów osadniczych, płynących z centrów dawniej osiedlonych ku niezasiedlonym obszarom.²⁾

Powyższa rozprawa nie wnika w szczegóły osiedlenia Podhala, ogranicza się głównie do wskazania dróg, któremi osadnictwo w stronę Podhala się posuwało. Nieodżałowany przedwcześnie zmarły ten badacz pozostawił niewydany dotąd cały tom prac zajmujących się osiedleniem Polski w myśl powyższej teorii. Tam ma być także osiedlenie Podhala traktowane. Trudno przesądzać treść nieznaney pracy. Jednakże rozporządzając materiałami, których nie zużytkował prof. Potkański, przypuszcza pisać, że mimo wszystko pewną ilość faktycznych danych zdoła dorzucić do ogólnej kwestyi.

Osadnictwa Podhala dotyczą jeszcze następujące prace: Stanisława Zakrzewskiego, obecnie prof. Uniw. we Lwowie: „Najdawniejsze dzieje klasztoru Cystersów w Szczyrzycu (1238—1382). Przyczynek do dziejów osadnictwa na Podhalu”.³⁾ W pracy tej, omawiając działalność gospodarczą założonego w r. 1238 klasztoru Cystersów w Ludzimierzu na Podhalu, przeniesionego następnie do Szczyrzycza, przedstawia autor na podstawie dokumentów osiedlenie Podhala w 13 i 14 wieku.⁴⁾ Ubocznie dotyka osiedlenia Podhala w średnich wiekach Stan. Zachorowski w niedawno ogłoszonej pracy: „Węgierskie i polskie osadnictwo Spiżu do

1) *Pamiętnik Tow. tatrzańskieg*o 1897. t. XVIII str. 82—93.

2) Z innego zupełnie punktu widzenia zajmuje się osadnictwem ziem polskich docent Uniw. Jagiellońskiego Dr. Franciszek Bujak w obszernej pracy p. t. »*Studia nad osadnictwem Małopolski*«, część I. ogłoszonej w *Rozpr. Wydz. hist.-filozof. Ak. Um. w Krakowie* tom XLVII (rok 1905) str. 172—257. Podjął próbę nakreślenia obrazu ustroju agrarnego Małopolski za czasów piastowskich, przyczem polemizuje z wywodami badaczy grupy pierwszej, wysnutymi z analizy nazw toponimicznych.

3) W *Rozpr. Ak. Um. wydz. hist.-filoz.* t. XLI r. 1901.

4) Recenzję tej pracy z punktu widzenia historyczno-dyplomatycznego ogłosił prof. Stan. Krzyżanowski p. t. *Przywileje Szczyrzyckie*. *Kwart. hist.* XVIII, r. 1904.

połowy XIV w.“ ¹⁾ Młody historyk, uczeń ś. p. Potkańskiego, kroczy drogą, wskazaną przez mistrza.

Ponownie dziedziną osiedlenia zajął się prof. O. Balzer, otrzymawszy zaszczytną rolę obrońcy spraw polskich przed sądem polubownym w Hradcu (Gracu) w głośnym sporze z Węgrami o Morskie Oko. Referat, ²⁾ wygłoszony wówczas, opublikował w dwa lata później wybitny ten nasz uczony, dając możliwość każdemu zapoznać się, ile nakładu pracy i nauki wyłożono ze strony polskiej, by obalić niesłuszne do naszej perły tatrzańskiej węgierskie roszczenia. W pracy tej dotknął Balzer w krótkich zarysach osiedlenia Podhala, nie ograniczając się do średniowiecza, lecz podając daty powstania lub istnienia osad na Podhalu i w dalszych wiekach. Wyniki swe oparł autor na znajomości terenu i obfitym materiale źródłowym. Aczkolwiek przedstawienie osiedlenia Podhala było w przeważnej mierze tylko ubocznym zadaniem autora, — zaznajomienie się z terenem i opanowanie głównych źródłowych danych doprowadziły do podobnych w zakresie metody, co i Potkańskiego wyników. Podając spis miejscowości na Podhalu mówi on (o. c. str. 30): „Osobnych poszukiwań za historią poszczególnych miejscowości nie czyniłem; praca w tym kierunku podjęta może tedy spis ten uzupełnić i sprostować innemi datami, które jednak ogólnego obrazu zasiedlenia, o który tu chodzi, zasadniczo nie zmienia“.

Słowa powyższe stały się zachętą dla podpisanego do ogłoszenia nowego przyczynku do historii osiedlenia Podhala, chociażby celem zużytkowania materiałów odrębnych, zebranych przy przeszukaniu przy innej sposobności setek tomów w krakowskim archiwum aktów grodzkich i ziemskich, które powyższy obraz w niejednym uzupełnią.

Pozatem zadaniem piszącego jest w wyższym stopniu wejść w ścisły związek między plastyką terenu, a stopniowem posuwaniem się osiedlenia na Podhalu w góry od Pn. ku Płdowi, niż to w poprzednio wymienionych pracach zostało uwydatnione.

¹⁾ Rozp. Ak. Um. Wydz. h. f. Ser. II t. XXVII r. 1909.

²⁾ Oswald Balzer: O Morskie Oko. Wywód praw polskich przed sądem polubownym w Hradcu; z planem sytuacyjnym. Lwów 1906. (Odbitka z Przewodn. nauk. i liter.).

WARUNKI FIZYCZNE PODHAŁA.

Dzisiejsza cywilizacya rozporządza znaczną ilością środków, które pozwalają człowiekowi przeciwdziałać wpływowi przyrody, mieszkać i pracować wśród niekorzystnych nawet warunków.

Położenie ludzkości w zaraniu cywilizacyi mniej jeszcze było łatwe, a walka z przyrodą wymagała znaczniejszych niż dzisiaj wysiłków. Ziemi było podostatkiem, stąd też człowiek wybierał na mieszkanie takie okolice, w których warunki istnienia były łatwiejsze. Napór sąsiednich ludów i rozradzanie się poszczególnych grup ludności bez równolegle idącego doskonalenia środków produkcji, zmuszały potem do zaludnienia także gorzej od przyrody uposażonych okolic, których warunki fizyczne byt osadników czynią nawet dzisiaj trudnym.

Podhale tatrzańskie pod względem jakości gleby i stosunków klimatycznych przedstawia się daleko gorzej, niż wiele innych obwodów ziem polskich i oddalone jest znacznie od centrum osiedlenia żywiołu polskiego. Rozpatrzenie fizycznych warunków Podhala wyjaśni późne stożunkowo skolonizowanie tego obszaru.

I. Granice Podhala.

Podhale oznacza w języku górali nowotarskich krainę leżącą poniżej hal czyli pastwisk górskich. Nazwą tą obejmują oni obszar zamknięty następującymi granicami. Od południa łańcuchem Tatr, od wschodu rzeką Białką, od zachodu Czarnym Dunajcem, a od północy dalszym ciągiem tejże rzeki, oraz Dunajcem do ujścia Białki. Mieszkańcy tej okolicy sami nazywają się Podhalańcami i tem mianem oznaczają ich sąsiedzi. Okolic sąsiednich Spiza i Orawy nie zaliczają oni do Podhala.

Granice Podhala nie zupełnie są ustalone. Sporne jest pojęcie granicy północnej. Prof. Kopernicki nie uważał za Podhalańców mieszkańców Wróblówki, i Długopola wsi na prawym brzegu Dunajca oraz mieszkańców m. Nowego Targu i wsi: Waksmund, Gronków, Łopuszna, Harkłowa i Dębno, leżących na lewym brzegu Dunajca z powodu drobnych różnic, występujących w ubiorze, uprząży, budowie domów a nadto nieznacznych odcieni w gwarze. ¹⁾ W każdym razie są to drobne różnice i za teren Podhala musimy uznać także dolinę Dunajca aż po południowe stoki Beskidu zachodniego. Wschodnią granicą Podhala jest rz. Białka, ale nie w całym swym biegu. Osadnictwo bowiem węgierskie ze Spiżu przekroczyło ją w części dolnego biegu, tworząc wieś Uj Bełę, której obszar i dzisiaj należy do Węgier, chociaż pod względem ukształtowania terenu jest on częścią równiny Dunajeckiej.

Granica zachodnia Podhala zbiega się z granicą polityczną między Galicyą a Węgrami. Ciągnie się ona lekkim nabrzmieniem terenu od Chochołowa na półn. do Piekielnika na połn., które jest częścią głównego działu wodnego między morzem Bałtyckiem a Czarnem, gdyż rozdziela dopływy Orawy (Dunaju) od dopływów Dunajca (Wisły). Nieznaczny ten dział wodny ma tem większą jeszcze doniosłość, że stanowi granicę etnograficzną między osiedleniem Słowaków od zachodu a Podhalańców od wschodu.

Podhale zatem obejmuje tylko wschodnią część zagłębia, znajdującego się między pasmem Tatr od południa a łańcuchami Beskidów od północy. Pod względem budowy swej wykazuje zachodnia, słowacka, część owego zagłębia, leżąca w dorzeczu Orawy, te same, co Podhale, cechy. Jak nieznaczny jest dział wodny stanowiący granicę dorzecza Orawy i Dunajca i etnograficzną między słowacką Orawą a Podhalem polskim, widzimy stąd, że punkt, w którym droga wiodąca z Nowego Targu, na Orawę przecina wierzch działu (655 m. n. p. m.) wznosi się zaledwie 62 m. nad poziom Nowego Targu. Od tego działu wodnego obniża się owa zapadłość tektoniczna, znajdująca się między Tatrami a Beskidami, nieznacznie na zachód i wschód; ku wschodowi opada teren nieco silniej.

Tę wschodnią część — Podhale polskie — obejmuje się także nazwą doliny nowotaraskiej. Pod tą nazwą rozumie się nie tylko dolinę Dunajca, leżącą w północnej

¹⁾ Aug. Wrześniowski: Tatry i Podhalanie.

części Podhala, lecz także górzyste wzniesienie, ciągnące się od niej na południe aż po podnóże Tatr, na oznaczenie którego wprowadził Rehman ¹⁾ nazwę Gubałowskiego Wzniesienia od góry Gubałówki, wznoszącej się nad Zakopanem po północnej stronie.

Wzniesienie to ciągnie się od orawskiej Magury aż po spiską Magurę i jest częścią tej samej co obie Magury formacji geologicznej.

Od pnc. stoków Tatr oddzielone jest ono wyraźnem zagłębieniem, w którym leżą wszystkie nablizej Tatr położone osady: a) w obrębie granic p. węgierskiego Zdjar (896 m.) między Tatrami a spiską Magurą, b) na Podhalu: Poronin (743 m.), Zakopane (837 m.) Białówka, przysiółek Witowa (864 m.), c) na Orawie: Orawice (793 m.), Zuberec (734 m.), Huty (783 m.). Wzniesienie Gubałowskie opada łagodnie ku północy ku równinie nad obu Dunajcami, natomiast wznosi się stromo w swej części południowej nad Zakopanem, wystrzeliwszy szczytem Gubałówki nagle ponad poziom Zakopanego o 286 m.

Podhale nowotarskie pod względem ukształtowania powierzchni ziemi nie stanowi zamkniętej w sobie całości, odrębnej od sąsiednich okolic, lecz tworzy z nimi całość organiczną. Podhale nowotarskie — (jest to raczej pojęcie etnograficzne i polityczne) — obejmuje tę część obszaru zawartego między Tatrami a stokami Beskidów zachodnich, która zaludniona przez Polaków, należała do państwa polskiego a dzisiaj jest częścią Galicyi. Ma ona za granicę wschodnią rzekę Białkę a za zachodnią dział wodny rzek: Orawy z dopływami i Czarnego Dunajca, który jest zarazem granicą etnograficzną osiedlenia Słowaków i Górali na Orawie i na Podhalu.

II. Charakterystyka terenu i urodzajność gleby.

Podhale nowotarskie pod względem ukształtowania, powierzchni ziemi nie przedstawia przestrzeni jednolitej lecz dzieli się na kilka części, różniących się wybitnie wzniesieniem i rzeźbą terenu nadto jakością i urodzajnością gleby. Odmianą fizygnomią terenu odznaczają się: 1) Północne stoki Tatr i doliny tatrzańskie, 2) Zagłębienie kotlinowate

¹⁾ Szkice geogr. z Karpat. Przew. nauk. liter r. 1891. p. 67/837.

między Tatrami a Gubałowskim wzniesieniem, 3) Gubałowskie wzniesienie, 4) Równina nad Dunajcem, przypierająca do południowych stoków Beskidów.

1. Północne stoki Tatr i doliny tatrzańskie.

Budowa Tatr nie ma nic wspólnego z budową całego Beskidu. Przedewszystkiem brak Tatrom przedgórzy i z podstawy od 920 m. wzbijają się skalistym trzonem w obłoki, tworząc dziko potrzaskane gniazdo gniadoszarych pustynnych wietrznic i rozwalonych głazów. Niższe piętro skalistego trzonu zbudowały dolomitowe wapienie, numulity i t. p., szczyty i ostre turnie powstały z wytrysków granitu, ¹⁾ wskutek czego proces zaokręglenia ostrości i chropowatości rzeźby wschodniej części Tatr mało jeszcze się posunął. Nie rozwinęły one systemu pasmowego żyznych podłużnych dolin, jak Alpy, zamieszkałych przez pracowitą ludność. Doliny tatrzańskie są wszystkie poprzeczne.

Wielkimi nazywamy te, które dochodzą do głównego grzbietu tatrzańskiego; małe prowadzą pod wierzchołki bocznych ramion. Taką n. p. jest dolina Strążyska. Rozgałęzienia boczne dolin wielkich i małych nazwał Rehman ²⁾ dolinami bocznego rzędu. Z 7. dolin wielkich północnej strony Tatr do Podhala należy tylko 5. (Chochołowska, Kościeliska, Kondratowa czyli Bystrej Wody, Suchej wody (od dopływu Porońca), także Porońcem zwanej i Białki. Doliny te nie są jednakowej długości. Niektóre główne doliny łączą się w dolinę podwójną. Taka jest dolina Chochołowska utworzona z właściwej Chochołowskiej i Starorobociańskiej. Najbardziej ze wszystkich złożoną jest dolina Białki. Doliny drugo i trzeciorzędne w Tatrach są mniejsze i mniej ich jest wogóle niż w Alpach.

Doliny tatrzańskie odznaczają się gwałtownym spadkiem. Mimo zwężenia u wejścia, rozszerzają się wewnątrz znacznie i tworzą rozległe polany pokryte obfitymi łąkami, dostarczającymi wybornego siana. Pod uprawę roli nie nadają się z powodu zbyt wysokiego wzniesienia i dlatego też nie są zamieszkałe, z wyjątkiem doliny Kondratowej, w której leżą Kuźnice zakopiańskie na wysokości 988 m.

Północne więc stoki Tatr i ich doliny nie odpowiedne na stałe siedziby człowieka, dostarczając dobrego siana i pa-

¹⁾ E. Hołowkiewicz : Dolina Nowotarska, Przew. nauk. i liter. 1881.

²⁾ Szkice geogr. z Karpat. Przew. n. i l. z r. 1891. p. 388.

stwisk, są odwiedzane co roku przez pasterzy, którzy ze stadami bydła i owiec przebywają tutaj miesiące letnie. Pasza w Tatrach nie jest jednakowa. Najlepsza jest na reglach i poniżej pasu kosodrzewiny, która chroni polany o głębszej skibie przed zsuwającym się rumowiskiem skał. Natomiast w wyższej części na właściwych halach nie ma kwiecistych łąk, lecz tylko trawiaste pastwiska i to w miejscach mniej spadzistych, na których w czasie najbujniejszej wegetacji od 1. czerwca do końca sierpnia na 1. morgu hal mogą się żywić zaledwie 3 owce ¹⁾).

2. Kotlinowate zagłębienie między Tatrami a Gubałowskim wzniesieniem.

Tutaj leżą wszystkie najdalej ku Tatrom wysunięte osady Podhala w poziomie 730—900 m. W swej części zachodniej koło Kościelisk i wschodniej po stronie spiskiej w wąwozie Zdziarskim zwęża się to zagłębienie najbardziej, natomiast w pośrodku rozszerza się znacznie u zlewu Zakopianki i Porońca. Jest ono częściowo dziełem erozyi tych potoków i ich dopływów, chociaż w głównej swej postaci zostało wykończone przed okresem dyluwialnym, gdyż dno jego jest pokryte w wielu miejscach materjałem morenowym. W okresie bowiem lodowym Tatra zwłaszcza północne, posiadały szeregi lodowców, które posuwały się dolinami tatrzańskimi. ²⁾ Jako spadek po nich znajduje się mnóstwo żwirów i odłamów wapienia dolomitowego, które osiadły tutaj jako morena lodowcowa. Pod rumowiskiem jednak mieści się grunt urodzajny z rozkładu feldspatu i wapienia powstały. Toteż po usunięciu kamienia zdobywa Podhalańcin żmudną pracę stajania urodzajnej ziemi, które swą wydatnością opłaca ją trud jego sownice. Na ogół jednak gleba jest wilgotna, którą powoduje woda zaskórna wydobywająca się obficie. To też chętnie rosną tu torfowce, wytwarzające nieznaczne warstwy torfu. Moczarowate łąki obfitują w charakterystyczne roślinki podalpejskie. Najlepsze miejsca dla osad ludzkich znalazły się nad większymi potokami, później zaś powstały osady bliżej stoków tatrzańskich, a potem na sto-

¹⁾ E. Hołowkiewicz: o. c.

²⁾ por. J. Partsch: Die Gletscher der Vorzeit in den Karpathen u. d. deutschen Mittelgebirgen 1882. Streszczenie tej pracy z przeglądem dawniejszej literatury podał Wierzejski w Pam. Tow. Tatr. t. VIII. i Rehman: Eine Morenenlandschaft in der Hohen Tatra u. andere Gletscherspuren dieses Gebirges w Mittheilungen d. geogr. Gesellschaft in Wien 1893 zes. 8 i 9.

kach Gubałowskiego Wzniesienia. Takie kolejne powstawanie osad wykazuje Zakopane.

Kotlinowate to zagłębienie nadawało się tem bardziej do powstania tu osad ludzkich, że obok gleby dosyć urodzajnej, ma ono od strony północnej znaczny wał, chroniący je od podmuchów zimnych północnych wiatrów, w postaci Gubałowskiego Wzniesienia, które zwłaszcza szczelnie osłania od północy osadę Zakopane.

III. Gubałowskie Wzniesienie.

Ten wał górski przysuwając się koło Zakopanego i Kościelisk blisko Tatr osiąga w szczytach Palenicy 1198 m. a w Gubałówce 1123 m. Dalej ku wschodowi obniża się to wzniesienie znacznie a zarazem wydatnie odsuwa od pasma Tatr. Od zlewu Porońca i Zakopianki wygina się ono znów w stronę Tatr i zbliżając się do nich, podnosi się ustawicznie osiągając najwyższą swą wysokość w części wschodniej w górze Cyrhla 1158 m. a w Pogorzelsku 1105 m. Od tych najwyższych punktów na południu teren Gubałowskiego Wzniesienia obniża się ustawicznie ku północy, dając możność powstania dość znacznych potoków i sięga w części wschodniej po Szaflary, w części zachodniej po dolinę obydwóch Rogoźników. Gubałowskie Wzniesienie przerwane na terytoryum Podhala szerokimi przełomami rzek: Białki, Białego i Czarnego Dunajca, dzieli się na trzy części. Najkrótszą i najwyższą jest część zachodnią, znajdująca się między działem wodnym (Orawy) a doliną Czarnego Dunajca. Sięga ona zaledwie po Chochołów. Środkowa część ujętą oboma Dunajcami—Białym i Czarnym osiąga w południowej części najwyższe wzniesienia (Gubałówka, Buturów, Palenica) i posiada kilka bardziej zdecydowanych pasm górskich, rozchodzących się wachlarzowato od góry Buturowa. Ta część wzniesienia Gubałowskiego, przeważnie lekko tylko pociętego i pofałdowanego, przerwana jest parowami kilku potoków większych i mniejszych. Część wschodnią Gubałowskiego Wzniesienia, między Białym Dunajcem a Białką, dzieli potok Leśnica na 2. części.

Gubałowskie Wzniesienie podobnie jak Magura Spiska i Beskidy zbudowane jest z Karpackiego piaskowca i należy do tej samej formacji geologicznej. Jednakże w licznych na niem miejscach i nawet na nizinie znajdują się odosobnione skały, które odróżniają się już swym zewnętrznym wyglądem od otoczenia, tworząc strome stożkowate masy. Należą one do formacji najwyżej jurajskiej.

Pojawiają się one nie tylko na stokach Gubałowskiego Wzniesienia, lecz także w szerokiej dolinie Białki. ¹⁾ Alth ²⁾ stwierdza ich obecność od Rogoźnika aż po Czorsztyn. Zdaniem jego pasmo skałek Rogoźnicko - Szaflarskich przerwane zostało szeroką doliną Białki tak dalece, że wśród równiny widać tylko kilka odosobnionych skał, położonych na wschód od Gronkowa już na terytorium spiskiem (Cisłowa skała). Skałki te występują na wschód od Białki znów wyraźniej, tworząc po prawym brzegu Dunajca, krótkie do Czorsztyna nieprzerwanie ciągnące się pasmo niskich lesistych gór.

Prof. Dunikowski ³⁾ twierdzi, że te wszystkie odosobnione na Podhalu skały, są składem swym petrograficznym i uławiceniem odmienne od pokładów je otaczających, że należą do pasma ryf jurajskich, ciągnącego się od Małych Karpat przez Rogoźnik, Szaflary, Pioniny, dalej koło Szczawnicy, aż do Przeszowa i Ungwaru. Rozszerza on zatem znacznie granice podane dla tego pasma przez Altha.

Natomiast Rehman ¹⁾ przypuszcza, że wapienie te tworzą pokład geologiczny dla tutejszego piaskowca Karpackiego, gdyż wody w Rogoźniku i Szaflarach wymuliły w nich mnóstwo doskonale zachowanych skamieniałości (jak ammonity olbrzymich rozmiarów). Te same wapienie tworzą za przełomem Białki prawy stromy brzeg Dunajca i łączą się następnie ze skalistą grupą Pienin. Skalice te posiadają roślinność alpejską jaka dopiero pojawia się we wnętrzu samych Tatr na wapieniach.

Gleba Gubałowskiego Wzniesienia jest gliniasta i jałowa, którą opady atmosferyczne w znacznej części splukwały po wytrzebieciu lasów, jakimi przed skolonizowaniem tych okolic, Gubałowskie Wzniesienie było pokryte. To też przeważnie część gleby tutejszej zamieniona jest na pastwiska a w lepszych nawet częściach uprawa roli ogranicza się do ziemniaków i owsa.

¹⁾ Na mapie sztabu gener. austr. (p. 1 : 75000) wydanej w roku 1905 na podstawie zdjęcia zrobionego w r. 1876, nazwane są one „Cisłowa skała“ (686 m.)

²⁾ Opis geognostyczny Szczawnicy i Pienin. Odb. z XIII. t. Rozpr. i Spraw. Wydz. mat. przyr. Ak. Um. Kraków 1885.

³⁾ Rzut oka na stosunki geolog. Galicyi wschodniej; Lwów 1880. str. 47.

¹⁾ Szkice geogr. z Karpat, Przew. nauk. i liter. 1891 str. 6. Wapieniami ryfowymi zajmował się już Dr. Kreutz: Tatry i wapienie ryfowe w Galicyi. Sprawozd. Kom. fizyogr. Krak. r. 1868.

Wzniesienie Gubałowskie odślonięte ku północy (w tym bowiem kierunku opada teren), posiadając lichą glebę, nie zachęcało do tworzenia licznych osad. Tylko w dolinkach nad potokami powstało kilka ubogich wsi.

4. Równina nad Dunajcami.

Równina ta, mimo że posiada ku wschodowi znaczny spadek terenu (62 m. po Nowy Targ), przecież w całości ma charakter równiny, ujętej od południa stokami Gubałowskiego Wzniesienia a od północy kończynami Beskidów. Rehman¹⁾ przypuszcza że gleba równin nad Dunajcami kryje we wnętrzu utwory okresu trzeciorzędowego, które jak dotychczas zostały dopiero odkryte w zachodniej części doliny nowotarskiej na Orawie, że na tych utworach okresu trzeciorzędowego osadziły się dopiero żwiry, piaski i ły, zawierające okruchy skalne, które dostały się tutaj jako moreny lodowców tatrzańskich przełomami rzek Białego Dunajca i Białki. Wierzchnią warstwę ziemi tej równiny stanowią dopiero alluvia rzeczne, złożone z utworów gliniastych, piasku i drobniejszych żwirów. One nakryły dopiero po zniknięciu lodów materjał morenowy, który tylko gdzieniegdzie na powierzchni wystercza w postaci okruchów granitu. Stwierdzenie powyższych faktów istnienia lodowca skłoniło A. Altha²⁾ do utworzenia teoryi, iż po stopieniu lodów cała ta równina była prawdopodobnie wielkiem jeziorem, które znikło, skoro Dunajec przedarł się przez Pieniny. Teoryę tę popiera on faktem istnienia licznych torfowisk.

Pogląd ten przyjmuje Rehman³⁾ prostuje go jednak nieco, przypuszczając, że owe lodowce, idące od Tatr ku Beskidowi, mogły zamknąć poprzecznie drogę biegowi rzek i utworzyć czasowe jeziora. Nie wiąże zatem istnienia tych jezior z brakiem odpływu wód Dunajca.

Zalanie czasowe części Podhala ułatwiło powstanie torfowisk nowotarskich, które odkryto w kilku miejscach.

Rozróżniamy dwa znaczniejsze obszary torfów na Podhalu. 1) W obrębie gminy Nowy Targ po obu stronach Dunajca w 2. oddzielnych kompleksach (285 morgów torfu), w Ludzmierzu po obu stronach Czarnego Dunajca (230 morgów). Po prawym brzegu Dunajca znajdują się torfy

¹⁾ Szkice geogr. etc. str. 97.

²⁾ Opis geognostyczny Szczawnicy i Pienin. Kraków 1885. str. 11.

³⁾ Ziemie dawnej Polski. Część I. Karpaty. Lwów 1895 str. 112-114.

jeszcze w Rogoźniku (260 morgów), Krauszowie (200 mor.), Długopolu (300 mor.), Wróblówce (20 mor.). Razem wynosi ten obszar około 1300 morgów torfu. 2) Drugi obszar torfowisk posiada pokłady w Podczerwonem (320 mor.), Chochołowie (150 mor.), Czarnym Dunajcu (ok. 1700 mor.). 3) Ponadto są odrębne parcelki w Witowie (35 mor.), Zakopanem (15 mor.), Gronkowie (40 mor.), Starem Bystrem (15 mor.), Dębnie (ok. 10 mor.), w Harklowej (30 mor.). W całości wynosi obszar torfów Podhala polskiego około 3600 morgów.¹⁾

Torfy te wytworzyły się w miejscach talerzowato wklęsłych na pokładzie dyluwialnych ilów. Grubość ich wynosi 6—10 m. w środku.

Istnienie pokładów torfu na grzbiecie owego nabrzmienia, stanowiącego dział wodny i zachodnią granicę Podhala, można wytłumaczyć tylko przypuszczeniem, że dolina nowotarska w okresie czasu połodowcowym była zalana wodami, które ustępując zwolna, wynurzały ten dział wodny i on pokrywając się wegetacją torfowcową (w rodzaju *Sphagnum* i *Hypnum*) rozwijał ją nawet po opadnięciu wód, wskutek obfitych opadów atmosferycznych. Torfowce bowiem mają tę własność, że podczas gdy ich dolne części obumierają i butwieją i z czasem tworzą masę filcowatą, górne żyją ciągle czerpiąc pokarm z wody i powietrza. Procent węgla zawarty w torfie waha się m. 25—60%.²⁾

Nazwa torf powstała z dwóch wyrazów niderlandzkich „dor“ (suche) i „veen“ (bagno).³⁾ Podhalanie tej nazwy nie znają. Oni używają na oznaczenie torfowiska wyrazu bór, bory. Wielkie torfowiska nieprzydatne na mieszkanie dla ludzi nazywają pustaciami. Błotne te obszary, nie nadając się zupełnie do uprawy roli, przedstawiają widok pęsepnny. Tylko w miejscach osuszonych roślinność ich służy jako nędzne pastwiska. Mimoto pożytek z tych torfowisk jest znaczny. Torf wysuszony na słońcu służy jako materiał opałowy, zwłaszcza że wewnątrz zawiera smolne kawały drzewa; wrzucony zaś do gnojówki używany jest jako niejgorszy nawóz.

¹⁾ Hołowkiewicz. Dolina Nowotarska i jej torfowiska. Przew. nauk. i liter. 1881. str. 73.

²⁾ Dunikowski. Rzut oka na stos. geol. Galicyi wschodniej. Lwów 1880, str. 86—7.

³⁾ Hołowkiewicz. Torfy w Galicyi. Przew. nauk. i liter. r. 1882. str. 658.

Chociaż więc północno zachodnia część Podhala stanowi rozległą równinę, leżącą znacznie niżej, niż sąsiednie obszary na północy i południu, posiadające przeto lepsze warunki klimatyczne, mimo że tędy przepływa Czarny Dunajec a od Nowego Targu Dunajec, to jednakże z powodu że równina ta jest zbyt obficie nawodniona, że posiada obszerne połacie borów torfowych do uprawy roli się nie nadających, nie rozwinęła ona zbyt licznego zaludnienia. Obszar bowiem ziemi nadającej się do uprawy roli jest ograniczony, a przybytek ludzi w osadach, jakie tu nad Dunajcami, głównie u stóp Beskidów powstały, musiał szukać w innych miejscach warunków bytu i przenosić się w inne (południowe) okolice Podhala, dając materiał ludzki do tworzenia nowych osad.

III. Siatka rzek i potoków.

Podhale polskie rozsiadło się swobodnie w zachodniej części dorzecza górnego biegu Dunajca. W tej części swojego biegu zbiera Dunajec dopływy, odwodniające północne stoki Tatr, Gubałowskie Wzniesienie i przyjmuje także nieliczne potoki z Beskidu zachodniego. Erozyjna działalność rzek i potoków Podhala, z którymi w epoce lodowej współdziałały lodowce, zsuwające się z północnych zboczów gór tatrzańskich, przyczyniła się do wytworzenia rzeźby powierzchni ziemi Podhala nowotarskiego w dzisiejszej postaci. Obfitość opadów atmosferycznych i wartki bieg potoków, zwłaszcza tatrzańskich, wynikający z silnego opadania terenu, wyłobily wydatne doliny rzeczne, wydzielając naturalne nierówności powierzchni ziemi, jakie istniały od chwili wytworzenia się gór tatrzańskich i później powstałego Gubałowskiego Wzniesienia.

Jednakże działalność wód w obrębie Podhala skierowaną była nie tylko w kierunku pogłębienia i rozszerzenia istniejących śladów terenu. Obok tego procesu, wody Podhala pracowały, zwłaszcza w okresie polodowym, nad wyrównaniem drobniejszych różnic w ukształtowaniu pokładów geologicznych. Działo się to głównie wtedy, gdy przy znikaniu lodowców tatrzańskich istniały na Podhalu czasowe jeziora, a namuły i żwiry niesione przez potoki, spływające z gór na owe zbiorniki wody, osiadały na dnie różnych zagłębień. W ten sposób osadzała się wierzchnia warstwa alluwialna. Kiedy następnie wody Podhala zaczęły opadać, cofać się z miejsc wyżej położonych i powstawały zdecy-

dowane rzeki i potoki, rozwinęła się w zagłębieniach talerzowato zaklętych obfita roślinność torfowców, z której powstały dzisiejsze pokłady torfów.

W odległej zatem przeszłości geologicznej przed przybyciem człowieka w te strony, urobiła erozyjna działalność wód obszar Podhala, wytwarzając glebę, na której mógł on znaleźć warunki istnienia. Siatka zaś rzek i potoków wraz z odpowiadającymi szerszym potokom obszerniejszymi dolinami rzeczny, była naturalnym drogowskazem, za którym posuwali się osadnicy wgląd zalesionych obszarów Podhala.

Największe obniżenie terenu posiada Podhale w swej północno wschodniej części, w tym też kierunku zwracając swój bieg wody Podhala, łącząc się w jednym wspólnym odpływie, który nosi miano Dunajca. Nazwa Dunajca występuje dopiero od Nowego Targu, gdzie na wysokości 577 m. łączą się wody Czarnego i Białego Dunajca. Dunajec po połączeniu się tych dwóch rzek tatrzańskich zachowuje kierunek biegu Czarnego Dunajca. W dalszym ciągu przyjmuje on trzecią rzekę tatrzańską Białkę, którą idzie na znacznej przestrzeni granica polityczna między Podhalem a Węgrami. Wody tych trzech rzek tatrzańskich koncentrują się zatem na równinie w północnej części Podhala a doliny ich prowadzą stąd przez Podhale aż wgląd Tatr, tworząc naturalne arterie komunikacyjne.

Na równinę zaś północnej części Podhala można się dostać doliną i przełomem rz. Dunajca przez Pieniny. Obok tej drogi istnieje druga droga, wyzyskana dzisiaj przy budowie kolei żelaznej. Prowadzi ona z północy na Podhale, przechodząc obniżający się grzbiet Beskidu i idzie następnie doliną rz. Lepietnicy, wpadającej z lewego brzegu do Czarnego Dunajca w obrębie wsi Ludzimierza. Natomiast niski dział wodny rz. Czarnego Dunajca i Orawy od zachodu, nietrudny do przebycia, stanowił zaporę, na której zatrzymało się osadnictwo słowackie - Orawy, posuwające się od zachodu doliną rz. Orawy.

Za źródłową rzekę Dunajca należy uważać Czarny Dunajec, który przerzyna Gubałowskie Wzniesienie w zachodniej stronie. Powstaje on dopiero w obrębie gminy Witowa, gdzie na polanie Roztoce połączyły się trzy potoki tatrzańskie: Chochołowski z wpadającym doń na tej polanie potokiem Lejowskim i potok Kościeliski ¹⁾.

¹⁾ Kreśląc obraz rzek i potoków Podhala oparłem się na mapie sztabu gener. austriackiego (w podz. 1 : 75000) i na cennych artykułach Słownika geogr. pióra B. Gustawicza.

Na mapie sztabu generalnego (z r. 1905) tak potok Kościeliski, jak i Chochółowski, nazwane są Czarnym Dunajcem. Potok Chochółowski wytryska z pod skalistych stoków Wołowca (2066 m.), tworzącego południowo zachodni narożnik Tatr nowotarskich, liptowskich i orawskich. Długość jego biegu do połączenia się w Witowie z potokiem Kościeliskim wynosi 11·6 klm. Potok Kościeliski powstaje z połączenia się 3. potoków tatrzańskich w obrębie doliny Kościeliskiej na wysokości 1100 m. Po opuszczeniu tej doliny przerzyna drogę z Zakopanego do Witowa wiodącą i na obszarze Witowa łączy się z Chochółowskim w Czarny Dunajec.

Czarny Dunajec po połączeniu się płynie w obrębie gminy Witowa, tworzy na przestrzeni 4. klm. granicę Witowa z Dzianiszem, poczem przerzyna obszar Chochółowa, a stąd wchodząc na rozległą dolinę w północnej części Podhala zwraca swój bieg ku północnemu wschodowi, przepływając osady Podczerwonego, Czarnego Dunajca, Wróblówki i Długopola.

Tutaj przyjmuje od zachodu silny potok Piekiełnik, poczem, zwróciwszy się ku wschodowi, mija Krauszów, Ludzimerz, opływa od północy Nowy Targ i łączy się z Białym Dunajcem, tworząc odtąd właściwy Dunajec.

Najważniejsze dopływy Czarnego Dunajca z prawego brzegu, pochodzące z Gubałowskiego Wzniesienia są: 1) potok Dzianisz, nad którym rozłożyła się wieś Dzianisz, 2) Czarny potok, którego kierunek biegu, odpowiadający nachyleniu terenu ku północnemu wschodowi, jest równoległy do Czarnego Dunajca. Czarny potok wpada do Cz. Dunajca, gdy tenże przybrał kierunek wschodni. Czarny potok stanowi w górnym biegu granicę kilku wsi; długość jego wynosi 10½ klm. 3) Najważniejszym dopływem Cz. Dunajca z prawego brzegu jest Rogoźnik Wielki, zbierający dopływy ze środkowej części Gubałowskiego Wzniesienia, ujętej w ramiona Czarnego i Białego Dunajca. Powstaje on w obrębie gminy Starego Bystrego z 2. strumieni: p. Cichego, nad którym leży wieś Ciche i p. Bystrego czyli Ratułowskiego, dzielącego obszar wsi Ratułowa na 2. części. Niedaleko ujścia do Czarnego Dunajca przyjmuje Rogoźnik Wielki znaczny dopływ, zwany Rogoźnikiem Małym albo Skrzypnym Potokiem, o długości biegu 15 klm., nad którym w górnym biegu leży wieś Skrzypne. Potok ten płynie granicą lub obszarem kilku jeszcze innych wsi.

Biały Dunajec, główny dopływ Czarnego Dunajca, z których połączenia Koło Nowego Targu powstaje Dunajec, przerzyna przez środek Podhale, bliżej jego wschodniej krawędzi, mając kierunek z południa ku północy. Powstaje on w obrębie gminy Poronina z połączenia się 2. potoków Zakopianki i Porońca. Stanowi on zatem odpływ wód kotlinowatego zagłębienia, znajdującego się między Tatrami a Gubałowskim Wzniesieniem, przyczem p. Zakopianka zbiera strumienie części zachodniej tego zagłębienia.

Potok Zakopianka powstaje znów z połączenia się 2. potoków: Bystrego i Cichej Wody poniżej Zakopanego na Krupówkach. Cicha Woda jest najznacniejszym potokiem tatrzańskim w obrębie Zakopanego, powstaje na gruntach wsi Kościelisk i płynąc w kierunku północno wschodnim, dzieli obszar Zakopanego na 2 nierówne części, z których mniejsza północna obejmuje stoki Gubałówki, większa południowa rozszerza się w stronę regli. Długość jej biegu wynosi zaledwie 6. klm.

Potok Poroniec drugi źródłowy potok Białego Dunajca wypływa z polany Porońca poniżej gościńca, jaki prowadzi z Zakopanego do Morskiego Oka i źródłami swemi zbliża się do rz. Białki. Przybiera on z lewego brzegu kilka potoczków tatrzańskich.

Z połączenia zatem tych 2 potoków Zakopianki i Porońca na wysokości 743 m. powstaje w obrębie gminy Poronina znaczna rzeka Biały Dunajec, którego długość biegu wynosi $2\frac{1}{3}$ mili, a spadek do ujścia 180 m. Biały Dunajec przepływa gminy: Poronin, Biały Dunajec, Szaflary i Nowy Targ, a po drodze przybiera liczne strugi Gubałowskiego Wzniesienia, z których najznacniejszy jest potok Floreń.

Trzecią rzeką tatrzańską, której szeroka dolina, biegnąc wschodnią krawędzią Gubałowskiego Wzniesienia, prowadzi z północy na południe w głąb Tatr jest rz. Białka, która nazwę swą otrzymała od barwy wody, przedstawiającej się w silnem oświetleniu słonecznem z góry, jak najbielszy śnieg. Źródłowym jej potokiem jest Biała Woda ¹⁾ mylnie potokiem Pouplazkim zwana, do której od zachodu wpada Rybi potok, będący odpływem Morskiego Oka. Od przyjęcia Rybiego potoka jest oznaczana Biała woda nazwą Białki. Bieży ona w kierunku północno wschodnim przybierając liczne

¹⁾ Wyczerpujący rozbiór kwestyi źródeł Białki podał O. Balcer: O Morskie Oko str. 18. i nast.

potoki tatrzańskie, a zmieniawszy bieg swój na wyraźnie północny, stanowi granicę 3 wsi Podhala: Brzegów, Bukowiny i Białki, które legły po jej lewym brzegu. Dolina tej rzeki rozszerza się coraz bardziej w kierunku północnym. U granic wsi Białki przyjmuje rz. Białka wyraźnie kierunek północno-wschodni i tworzy znaczne kolankowate wygięcie. Spadek biegu tej rzeki jest bardzo znaczny. Gdy bowiem most na Białce naprzeciw Jaworzyny znajduje się na wysokości ok. 1000 m., to ujście jej do Dunajca odbywa się w poziomie 530 m. Długość całego jej biegu wynosi ok. 4 mil. Przyjmuje ona po drodze cały szereg potoków tatrzańskich i z Gubałowskiego Wzniesienia.

Miedzy Białym Dunajcem a Białką spływa z południa do Dunajca znaczny potok Leśnica, który wytryska na granicy wsi Leśnicy i Gronia tuż nad Granicą Gliczarowa z Bukowiną, leżących w obrębie Gubałowskiego Wzniesienia. W dolnym biegu przepływa ona obszar Gronkowa i w obrębie wsi Ostrowska uchodzi z prawego brzegu do Dunajca. Długość biegu Leśnicy wynosi 17 km.

Wody zatem Dunajca pochodzą przeważnie z południowej części Podhala: z Tatr i Gubałowskiego Wzniesienia. Stamtąd płyną liczne potoki i strumienie, które razem odpływają z Podhala na wschód doliną rz. Dunajca. Dopływy Dunajców z lewej strony z Beskidu są przeważnie nieznaczne z wyjątkiem Piekiełnika i Lepietnicy.

Znaczniejszym rzekom Podhala odpowiadają doliny szersze, mniejszym potokom węższe. Najlepsze warunki osiedlenia dawały doliny najszerze, więc dolina nad Dunajcami w północnej części Podhala. Od niej prowadziły na południe następujące drogi: doliny rz. Czarnej i Białego Dunajca i Białki, sięgające aż do Tatr i doliny obu Rogoźników i Leśnicy, wnikaające w środek Gubałowskiego Wzniesienia. Każda z tych rzek przybiera szereg bocznych dopływów, które tworzą znów dolinki węższe i mniejsze, rozgałęziające się wgłąb Gubałowskiego Wzniesienia. Wszystkie więc te rzeki, potoki i strugi wiodły osadnika do wnętrza Podhala i pozwoliły mu objąć wszystkie jego części w swe posiadanie.

Po zajęciu lepszych, szerszych dolin musiał on z konieczności zadawać się gorszymi, tak że dzisiaj nad wszystkimi znaczniejszymi potokami znajdują się już grupy osad ludzkich. W braku większych obszarów urodzajnej gleby na Podhalu, zmuszony był osadnik wyzyskiwać to, co w obfitości nad tymi potokami i na stokach wzgórz się znaj-

dowało, kobierzec traw i łąk, przydatnych na paszę dla bydła i musiał obok uprawy roli zająć się chowem bydła, które tutaj znajdowało obfitość pokarmu.

Doliny rzeczne północnej strony Tatr wiodły osadnika na stoki tych gór i na hale, które nieodpowiedne dla stałego osiedlenia, pozwalają na letnie miesiące wypędzać stada bydła i owiec na owe miejscami wydajne pastwiska.

IV. Stosunki klimatyczne.

Podhale biorąc ogólnie posiada w całości podobne warunki klimatyczne. Jest to wynik położenia kraju pod prawie tą samą szerokością i długością geograficzną, zasłonięcia od południa wyniosłym pasmem Tatr, ogrodzenia od północy niskim stosunkowo pasmem Beskidów. Jednakże w obrębie podobnych stosunków klimatycznych całego obszaru Podhala, znalazło się miejsce dla dosyć znacznych różnic lokalnych.

Uważając klimat fizyczny ¹⁾ pewnej okolicy jako wynik miejscowego współdziałania temperatury powietrza (jej podnoszenia się i opadania w ciągu całego roku) i stopnia jego wilgotności, formy i ilości opadów atmosferycznych miesięcznej i rocznej, spostrzegamy pod tym względem w różnych miejscowościach Podhala pewne różnice. Suma bowiem wymienionych poprzednio czynników, stwarzając średni stan atmosfery, kształtuje się w różnych punktach Podhala nieco odmiennie.

Zbadanie dokładne stosunków klimatycznych pewnej okolicy może się opierać tylko na szeregu zapisów meteorologicznych celowo i systematycznie prowadzonych. Na Podhalu istnieje kilka stacji meteorologicznych, których zapisy rzucają światło na klimat tego obszaru, lecz prowadzone w nielicznych miejscowościach, nie pozwalają na wysnuwanie dalej idących dla całego obszaru wniosków. ²⁾

Na podstawie zapisów meteorologicznych można wyśrodkować, że średnia roczna ciepota Zakopanego jest niższa o 1°—1.5° C. od takiej temperatury wsi Białki a o 2° C. przeszło od temperatury Maniaw, punktu najdalej na północny wschód wysuniętego na Podhalu. Nowy Targ średnią całoroczną temperaturę w r. 1895 wykazał 7.7° C. czyli

¹⁾ H. Wagner: Lehrbuch der Geographie I. str. 488. Lipsk 1900

²⁾ Pamiętnik Tow. tatr. posiada z szeregu lat corocznie zestawione najważniejsze spostrzeżenia meteorologiczne, dotyczące kilku punktów Podhala. Na tych cyfrach oparte są poniżej przytoczone dane.

o $3\cdot4^{\circ}\text{C}$. wyższą niż Zakopane. Mimo niższej średniej temperatury całorocznej największe mrozy nie pojawiają się w kotlinie Zakopanego; raczej większy o kilka stopni mróz jest równocześnie w północnej części Podhala w Białce, Nowym Targu, lub Maniowych. Tłumaczyć to można zasłonięciem Zakopanego od północy wznoszącym się nad tą miejscowością Gubałowskim Wzniesieniem. Również i w czasie upałów wykazuje Zakopane różnicę, mając od Białki ok. 2° , a od Maniow 3° — 4°C . niższą, najwyższą ciepłotę. Zakopane więc wykazuje mniejszą oscylację ciepłoty, niż dalej na północ wysunięte punkta na Podhalu.

Przy niższej ciepłocie widoczny jest w Zakopanem rażąco wyższy stopień wilgotności powietrza. W r. np. 1894 suma roczna opadów atmosferycznych w milimetrach wynosiła w Białce 476·4 mm. W Maniowych 699·5 mm, a w Zakopanem 1054·5 mm. a więc blisko podwójna w porównaniu z północną częścią Podhala.

Zbyt wielka wilgotność Podhala przy znacznem wzniesieniu terenu i szybkim nadejściu chłodnej jesieni sprawia, że warunki klimatyczne nie sprzyjają mieszkańcom, rolnictwo niema czasu prócz owsa wychodować szlachetniejszych gatunków zboża.

Dzisiejsze klimatyczne stosunki Podhala nie pogorszyły się bynajmniej w porównaniu z okresem czasu, kiedy rozpoczęło się kolonizowanie tych okolic. Dokument ¹⁾ Boleśława Wstydliwego z r. 1255 mówi, „*že hominum ibi habitantium terram nives longo tempore obsident et frigora premunt*“. Podobnie charakteryzuje biskup krakowski Bodzanta klimat tych okolic, wydając w r. 1359 ordynację o dziesięcinach ²⁾. Przyznaje on znaczne ulgi mieszkańcom okolic od góry Obidowy aż do Dunajca, gdyż tam są „*agri steriles et frigora grandia diutius terram premunt ita, quod paucos tempore anni ibi laboratur*“. Silne zatem mrozy i śniegi, długo pokrywające ziemię, były zjawiskiem stałym, które wówczas, podobnie jak dzisiaj, utrudniały mieszkańcom pracę nad uprawą roli.

Do sumy czynników klimatycznych pewnej okolicy należą wiatry. Obok zwykłych wiatrów północno zachodnich i północno wschodnich posiada Podhale odrębny jeszcze wiatr, zwany tutaj wiatrem halnym, który co do przy-

¹⁾ K. d. M. P. I. nr. 42.

²⁾ K. d. M. P. III. nr. 730.

czyn powstania i natury swej jest identyczny z foenem alpejskim, różni się jednak znacznie pod względem użyteczności i roli swej dla Podhala. Foen alpejski¹⁾ dla wielu dolin północnej strony Alp stanowi wprost warunek wiosny, topiąc nieraz w 12 godzinach warstwę śniegu na 2 stopy grubą, lub umożliwiając w jesieni dojrzewanie wina.

Przyczyną wiatru halnego, podobnie jak foenu, jest pojawienie się minimum barometrycznego po północnej stronie Tatr w półn. zachodniej Europie. Depressya ta posuwa się ku półn. wschodowi z ogromną chyżością. Maximum barometryczne wytwarza się w połudn. zachodniej Europie, podczas gdy było poprzednio jeszcze w połudn. wschodnich okolicach Kaukazu. Skutkiem tego powietrze z podnóża Tatr musi odpływać ku północy i ku wschodowi, co powoduje znaczniejsze rozrzedzenie i w ślad za tem powstaje wiatr z gór, czyli przedostanie się powietrza z południowej strony gór przez grzbiet gór na stoki północne, gdzie z szaloną szybkością spada nadół, nabywając równocześnie znacznego podwyższenia ciepłoty. Podniesienie gwałtowne temperatury charakteryzują następujące cyfry, dotyczące foenu tatrzańskiego²⁾ z 16./VIII 1887 r. Rano w Zakopanem 8° C., o godzinie 2 po poł. 20° C., wieczorem 29° C. Wiatr halny mniej jest gwałtowny niż foen alpejski i nie wyrządza zazwyczaj znaczniejszych szkód, ale też i nie daje stałych korzyści. Nie przyspiesza on dojrzewania zboża, które często z powodu wilgotnego lata i zbyt wczesnej chłodnej jesieni nie może należycie dojrzeć.

V. Roślinność.

W czasach historycznych roślinność Podhala nie uległa żadnej radykalnej przemianie, chociaż widoczne są znaczne zmiany w szacie roślinnej, pokrywającej powierzchnię tego obszaru ziemi. Przedewszystkiem w dawniejszych czasach Podhale i północne stoki Tatr bardziej, niż dzisiaj, pokryte były lasami.

W r. 1234. wojewoda Teodor otrzymał pozwolenie³⁾ na osadzenie osadników w lasach, położonych koło rzek:

¹⁾ H. Wagner: Lehrbuch d. Geographie I str. 527. Lipsk 1900.

²⁾ Dr. Oskar Fabian: W Alpach i Tatrach (urywek z meteorologii gór). Ateneum XIII t. II. str. 51. r. 1888.

³⁾ K. d. Małopolski I. nr. 15.

Ostrowsko, Dunajec, Czarny Dunajec, Rogoźnik, Lepietnica. Słona, Ratajnia, Nedelska, Stradomia. Również biskup krakowski Wiśław¹⁾, zezwalając temu wojewodzie Teodorowi zbudować kościół w Ludzimierzu, obdarzył go dziesięcinami „de toto nemore et de omnibus silvis, quae nunc et in posterum extirpari poterunt”. Obfite w dawnych czasach zalesienie Podhala potwierdzają dzisiejsze nazwy miejscowe jak: Pogorzelsko, Palenica, Pasieczny las.

Natomiast dokument z r. 1254²⁾ mówi o: „campi, prata et aquae” na tym obszarze. Obok więc bujnych lasów były przestrzenie bezdrzewne, pustacie i łąki.

Aż po wiek XIX. spotykało się tutaj dosyć dużo drzew liściastych. Świadczą o tem nazwy wsi Bukowina, Jaworzyna. Dzisiaj z drzew liściastych sadi góral jesiony koło domów i wyrabia z nich części składowe wozów. Drzew owocowych mało sadzą na Podhalu nowotarskiem, chociaż udają się one po Witów, Poronin i Białkę.

Klimat Podhala najlepiej odpowiada drzewom szpilkowym. Na dolinie nowotarskiej występuje gromadnie sosna, ustępując w miejscach wyżej położonych świerkowi. Sięga on na reglach do wysokości 1500 m., poczem króluje kosodrzewina. Na reglach udaje się także doskonale modrzew. Natomiast cis i limby zaginęły już dzisiaj prawie na Podhalu. Głównym materiałem budulcowym są smreki (świerki); drzewo jodłowe służy tylko do wyrobu gontów i na tarcice do pował.³⁾

Na pustaciach czyli rozległych borach nowotarskich z drzew rośnie rzadko karłowata sosna błotna, którą dawniej mylnie brano za kosodrzewinę⁴⁾, brzoza omszona i kilka gatunków wierzby krzewiastej. Wogóle roślinność torfowisk jest bardzo uboga i składa się z gatunków pospolitych na nizinach, a brak tu roślinności alpejskiej.⁵⁾ To też w miejscach osuszonych służą te torfowiska tylko jako dosyć nędzne pastwisko.

Dopiero roślinność łąk, znajdujących się na wierzchowinie Gubałowskiego Wzniesienia, jest bogata. Owe zaś skalice jurajskie, ciągnące się północnym brzegiem Guba-

¹⁾ K. d. Małopolski I. nr. 16.

²⁾ K. d. Małopolski I. nr. 40.

³⁾ Matlakowski: Budownictwo ludowe na Podhalu str. 23. Kraków 1892.

⁴⁾ Hołowkiewicz: Dolina Nowotarska i jej torfowiska, Przew. nauk. i liter. 1881. str. 70.

⁵⁾ Rehman. Szkice geogr. z Karpat 1891.

łowskiego Wzniesienia, posiadają obfitą alpejską roślinność, jaką spotykamy dopiero we wnętrzu samych Tatr.

Wytrzebiecie lasów na tymże Gubałowskiem Wzniesieniu spowodowało w wielu miejscach splukanie pokładu gliny, tak że tam teraz uprawa roli jest niemożliwa i one służą tylko jako łące pastwisko. Wogóle gleba tu jest płona i jałowa i prócz owsa i ziemniaków nic nie rodzi.

Stosunkowo ze zbóż na Podhalu najlepiej udaje się owies, chociaż nawet w razie dobrego urodzaju daje zaledwie 3 ziarna.¹⁾ Jęczmień uprawiają tylko w miejscach zacisznych. Żyta mało; na wybujałym słomie znajdują się wąte kłosa, które często wiatr halny zupełnie wytłucze. Ratuje Podhałan uprawa kapusty i ziemniaków. Roślin strączkowych mało się tu uprawia. Groch sięja między ziemniakami. Dużo uprawiają koniczyzny. Oprócz tego dobrze udaje się len.

Obfitość łąk i pastwisk przy łące ornej ziemi i ostrym klimacie, wytknęła tutejszej ludności chów bydła jako główne zajęcie.

V. Zwierzęta i chów bydła.

/ Nazwy miejscowości na Orawie, sąsiadującej od zachodu z Podhalem jak: Bobrów, Bobrowiec, Żuberec, Zubrohlawa, dowodzą, że nie żyjące dzisiaj na Podhalu bobry i żubry były dawniej licznymi tych stron mieszkańcami. Również przy kopaniu torfów odnajduje się szczątki danieli i łosiów.²⁾ Świat więc zwierzęcy w odległej przeszłości był tutaj odmienny, niż dzisiaj. W wieku XVII. wśród wielu danin, do jakich obowiązana była ludność starostwa nowotarskiego, wymieniony jest obowiązek dostarczania na rzecz starosty sarny i kuny.³⁾ Musiały więc te zwierzęta gęsto zamieszkiwać ówczesne lasy.

Z zwierząt drapieżnych żyją w Tatrach niedźwiedzie, również gnieźdzą się orły; wyrządzały one, zwłaszcza dawniej, znaczne szkody pasterzom na halach.

Konie, obok innych zwierząt domowych chowane na Podhalu, są przeważnie średniej lub małej miary, o cienkich nogach i małym kopycie. Nie ma tu jednak jednostajnej

¹⁾ Aug. Wrześniowski. Tatry i Podhalanie.

²⁾ Rehman: Szkice geogr. z Karpat, str. 100.

³⁾ Castr. Sand. t. 182, str. 456. (Rkps Archiwum krajowego w Krakowie).

rasy koni. Powodem tego jest to, że chociaż góral kocha swe konie, często zmuszony jest z braku owsa i paszy sprzedawać je na zimę a kupować na lato. Konie, zwłaszcza używane do zwożenia w lecie mleka a w zimie siana z hal, są ostrożne w chodzie. Koń góralski obok tego wykonywa wszelkie prace koło roli a nadto, dawniej zwłaszcza, był ważnym źródłem dochodów tutejszych mieszkańców przy furmanieniu na Węgry lub przewożeniu gości do Zakopanego. Stąd też chowano tutaj znacznie większą ilość koni, niż do gospodarstwa było potrzeba.

Bydło rogate Podhala należy do drobnego typu krótkogłowego „bos brachyceros” odmiany górskiej. Typ ten rozpowszechniony był w epoce starokamiennej w całej prawie Europie. Dzisiaj spotyka się go w niektórych jeszcze okolicach.¹⁾ Bydło jest drobne o cienkich nogach i małych racicach. Łeb ma mały z dużymi wypukłymi oczyma, a nad dosyć wydatnem czołem sterczą krótkie, stożkowate rogi. Maść jest ciśawa (czerwona); często zdarzają się sztuki czarne lub nawet białe. Jedna krowa daje do 1. garnca mleka na dzień.²⁾ Na hale wypędzają Podhalanie obok wołów także i krowy, zostawiając nieliczne sztuki w domu dla mleka na użytek codzienny. Chowają oni jednak bydła rogatego znacznie mniej, niż owiec. Wogóle gospodarstwo nabiałowe nie wykształciło się w Tatrach tak, jak w Szwajcarii. Każdy krowiarz i krowiarka na halach doi swe bydło we własne naczynie; z mleka robią masło, a skiszone mleko zwożą w płaskich beczułkach na koniach do domu. W szałasie krowiarskim nie ma rządcy i każdy pilnuje swego dobytku osobno.³⁾

Natomiast właściwe zwyczaje pasterskie rozwinęły się przy chodowli owiec. Owce tatrzańskie należą do grupy cakli (Zackelschafe) i posiadają cały szereg nazw miejscowych, stosownie do swej barwy i właściwości zewnętrznych.⁴⁾ Dostarczają one ok. 2 1/2 klgr. wełny rocznie i są strzyżone 2 lub 3 razy, zależnie od bujności paszy. Z wełny owczej, która jest długa, kędzierzawa, lecz stosunkowo gruba, wyrabiają na Podhalu grube góralskie sukno. — Czas laktacji trwa od połowy marca do połowy sierpnia; owca dostarcza dziennie ok. litra mleka, które przerabia się na sery. Z mle-

¹⁾ Zygm. Jaworski: Pasterstwo w Tatrach polskich. Lud, 1902. II. str. 37.

²⁾ Aug. Wrześniowski: o. c.

³⁾ Zejszner: Rzut oka na Podhalan. Bibl. Warsz. 1844. III.

⁴⁾ Z. Jaworski: o. c.

ka jednej owcy zyskuje się przez lato ok. 7 klgr. sera. W jesieni część owiec sprzedają Podhalanie, natomiast dokupują na wiosnę. Ilość owiec wypasanych na hali jest różna, zależnie od obszerności hali; na jednej hali znajduje się od 200—600 sztuk.

Bydło i owce wypędzają górale na hale z końcem maja lub z początkiem czerwca, a spędzają z końcem sierpnia. Po ukończeniu żniw, przy których bacowie i juhasi są zajęci, wraca jeszcze bydło na niższe hale i pozostaje tam, dopóki śnieg nie pokryje trawy. Wyruszanie na hale odbywa się z uroczystym przyjęciem.

Na hali w szałasie każde stado owiec pozostaje pod ścisłym dozorem owczarza, zwanego bacą, któremu pomagają pomocnicy, zwani juhasami i chłopcy, zw. gońcami. Baca obok ogólnego nadzoru zajmuje się fabrykacją sera w szałasie, juhasi załatwiają wszelkie czynności z owcami a chłopcy służą do pilnowania i napędzania owiec. Zwyczaj miejscowe określają wynagrodzenie, pobierane przez juhasów i ile sera obowiązany jest baca oddać właścicielowi od każdej owcy. Bacowanie zazwyczaj przechodzi z ojca na syna w jednej rodzinie przez szereg pokoleń. Baca odpowiada za owce i obowiązany jest wynagrodzić właścicielowi, jeżeli owca zginie z braku nadzoru.

Hale w górach należą do górali z wyjątkiem Kondratowej, czyli pod Giewontem, stanowiącej własność tabularną.

Do stróży owiec na hali używane są wielkie kudłate psy owczarskie o długim, podługim pysku, podobne zupełnie do nowofundlandzkich; różnią się tem, że są białe i mają ogromną kity. Psy te wyruszają w dzień z owcami na pastwisko, w nocy strzegą szałasów i niebezpiecznie jest obcemu tamtędy przechodzić. Pospolicie bywa w szałasie 4—5 psów. Są one bardzo przywiązane do swych panów i podobnie jak oni na halach żywią się mlekiem i żętycą.

Chów kóz na Podhalu zajmuje zupełnie podrzędne stanowisko.

Również chów trzody chlewnej nie jest związany z bytem Podhalan; stanowi ona rodzaj zbytku i przeznaczona jest na wesele, zapusty i wielkanoc.

W ogóle chodowla bydła na Podhalu, mimo że stanowi ważne źródło utrzymania tulejszych mieszkańców, jest prowadzona w sposób dosyć prymitywny i stoi znacznie niżej, niż w Alpach, lub nawet górach Czesko-morawskich.

Założeniem niniejszej rozprawki jest pogląd zasadniczy, że między przyrodzonymi właściwościami pewnego obszaru ziemi a rozwojem jego zasiedlenia istnieje ścisły, bezpośredni związek.

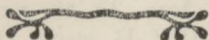
Z tego zapatrywania wynika metoda opracowania osiedlenia Podhala. Należało z przedstawienia i analizy fizycznych warunków tego terytorium, uzyskać trwałe podwaliny, które pozwolą szereg oderwanych wiadomości źródłowych, odnoszących się do stopniowego postępu działalności kolonizatorskiej na tym obszarze ziemi polskiej, związać w całkowity obraz.

Wyniki rozbioru warunków fizycznych Podhala dadzą się w krótkości streścić.

Podhale polskie, obszar zamknięty w przeważnej mierze granicami naturalnymi, oddalony od centrów osiedlenia żywiołu polskiego, leży na jego południowych kresach. Odcięte od południa trudnem do przebycia pasmem gór tatrzańskich, od północy niższem pasmem Beskidów, łatwiejsze z tej strony przedstawia warunki do skolonizowania.

Do pasma Beskidów, tworzących północną granicę Podhala, przylega bezpośrednio obszerna równina dunajecka. Posiada ona lepsze, niż reszta Podhala, warunki osadnicze, lecz i tutaj ilość gleby, jaką można wziąć pod uprawę, jest ograniczoną licznemi torfowiskami, które po osuszeniu służą tylko jako liche pastwisko.

Z tej północnej części prowadzą drogi na południe aż do Tatr przełomami rzek Białki, Białego i Czarnego Dunajca, nadto wgłąb Gubałowskiego Wzniesienia wzdłuż p. Leśnicy i obu Rogoźników. Doliny obszerne trzech rzek tatrzańskich posiadają lepsze warunki osadnicze, niż obszar Gubałowskiego Wzniesienia, które przerzynają w swym biegu. Tam gleba jest jeszcze bardziej licha, klimat ostrzejszy, gorsze warunki uprawy roli, lecz obfitość pastwisk i łąk. Doliny i stoki tatrzańskie nieodpowiedne do uprawy roli, służą do wypasania bydła. Kotlinowate zagłębienie zakopiańskie, zasłonięte od północy wysokim wałem Gubałowskiego Wzniesienia, ściągą daleko większą ilość opadów atmosferycznych, niż równina dunajecka, a położone znacznie wyżej niż ona, niema warunków do uprawy lepszych gatunków zboża.

TREŚĆ CZĘŚCI I.

Uwagi wstępne.

Warunki fizyczne Podhala.

I. Granice Podhala.

II. Charakterystyka terenów i urodzajność gleby.

1. Północne stoki Tatr i doliny tatrzańskie.

2. Kotlinowate zagłębienie między Tatrami a Gubałowskim Wzniesieniem.

3. Gubałowskie Wzniesienie.

4. Równina nad Dunajcami.

III. Siatka rzek i potoków.

IV. Stosunki klimatyczne.

V. Roślinność.

VI. Zwierzęta i chów bydła.

CZEŚĆ ADMINISTRACYJNA.

I. GRONO NAUCZYCIELSKIE.

1. Skład grona nauczycielskiego z końcem roku szkolnego 1908/9.

a) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych.

1	Maciszewski Maurycy, dr. fil., c. k. radca szkolny Tyg. godz. i dyrektor w VI. r., członek Rady szk. okreg. i miejsc., członek Komisji historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie.	—
2	Długopolski Edmund, dr. fil., naucz., uczył geografii i historii w kl. III. a b., IVc i VIab.	18
3	Dutkiewicz Tomasz, prof. w VIII. r., zawiadowca zbiorów rysunkowych, gosp. kl. VIa., uczył jęz. łacińskiego w kl. VIII. i jęz. greckiego w kl. Va., VIa. i VIII.	20
4	Elmer Benedykt, dr. fil., naucz., gosp. kl. Va, uczył jęz. niemieckiego w kl. IVb., Vab. i VIb.	16
5	Gawalewicz Adolf, prof. w VIII r., zawiadowca zbiorów do nauki geografii i historii powszechnej oraz biblioteki ubogiej młodzieży, uczył geografii i historii w kl. IIab., IVb. i VIII.	15
6	Ks. Koreneć Aleksander, naucz., zawiadowca ruskiej biblioteki dla młodzieży, uczył religii grec. kat. w kl. I - VIII. i jęz. ruskiego w kl. IV - VII.	24
7	Libera Antoni, naucz., gosp. kl. VII. uczył jęz. łacińskiego w kl. Va, VIa i VII, jęz. greckiego w kl. VII.	21
8	Medyński Aleksander, prof., zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, pomocnik dyrektora w czynnościach kancelaryjno-administracyjnych, gosp. kl. Vb., uczył jęz. polskiego w kl. Vb., historii i geografii w kl. Iab, Vab i VII.	18
9	Mihułowicz Jerzy, dr. fil., prof., zawiadowca gabinetu fizykalnego, gosp. kl. VIII., uczył matematyki w kl. Vab. VII. i VIII., fizyki w kl. VII. i VIII.	20

- 10 **Namysł Stanisław**, prof., w II. półroczu na Tyg. godz. urlopie. —
- 11 **Orliński Henryk**, dr. fil., prof., zawiadowca niemieckiej biblioteki dla młodzieży, uczył jęz. niemieckiego w kl. IVa., VIa., VII i VIII. 16
- 12 **Oziębły Franciszek**, naucz., zawiadowca polskiej biblioteki dla młodzieży, uczył jęz. greckiego w kl. VIIb., jęz. polskiego w kl. Va., VIab, VII. i VIII. 20
- 13 **Turosz Wojciech**, naucz., uczył matematyki w kl. IVab. VIab, fizyki w kl. IVab. 18
- 14 **Vogl Franciszek**, prof. w VII r., zawiadowca gabinetu przyrodniczego, uczył matematyki w kl. Ib., IIa i historii naturalnej w kl. Ib, IIab i VIab. 16
- 15 **Wojkowski Mieczysław**, naucz., gosp. kl. IVc, uczył matematyki w kl. IIb. i IVc, historii naturalnej w kl. IVc, Vab, propedeutyki filozoficznej w kl. VII i VIII. 17
- 16 **Ks. Żyła Władysław**, dr. teol., prof., uczył religii rzym.—kat. w kl. I — VIII. 16
- 17 **Borzemski Edward**, egz. z. n., uczył jęz. polskiego w kl. IIa, jęz. niemieckiego w kl. Ib, IIb, matematyki w kl. Ia, historii naturalnej w kl. Ia. 19
- 18 **Brzostowski Ignacy**, z. n., uczył jęz. niemieckiego w kl. Ia, IIa, IIIa, IVc. 19
- 19 **Charlewski Tadeusz**, egz. z. n., gosp. kl. IIIb, uczył jęz. polskiego w kl. IIIb, IVab, matematyki w kl. IIIab, historii naturalnej w kl. IIIab. 19
- 20 **Chciuk Stefan**, egz. z. n., gosp. kl. IVb, uczył jęz. łacińskiego w kl. IVbc, greckiego w kl. IVb. 16
- 21 **Kobierski Roman**, z. n., gosp. kl. IIb., uczył jęz. łacińskiego w kl. IIb, jęz. greckiego w kl. IIIb, IVb, jęz. polskiego w kl. Ib. 20
- 22 **Piwowarczyk Stanisław**, z. n., gosp. kl. IIb., uczył jęz. łacińskiego w kl. Ib., IVb, greckiego w kl. IVa. 18
- 23 **Sabiński Artur**, z. n., gosp. kl. IIIa., uczył jęz. łacińskiego w kl. IIIa, jęz. greckiego w kl. IIIa, jęz. polskiego w kl. Ia. i IIb. 17
- 24 **Serwański Józef**, z. n., gosp. kl. Ia, uczył jęz. łacińskiego w kl. Ia, IIIb, jęz. niemieckiego w kl. IIIb. 18
- 25 **Słowik Wojciech**, z. n., gosp. kl. IIa, uczył jęz. łacińskiego w kl. IIa, jęz. polskiego w kl. IIIa, IVc, historii i geografii w kl. IVa. 18

- 26 **Strojek Jan**, z. n., gosp. kl. VIb, uczył jęz. ła- Tyg. godz. cińskiego w kl. Vb, VIb, greckiego w kl. Vb. . 17

b) Nauczyciel pomocniczy.

- 1 **Taubeles Aron**, dr. fil., prof. Szkoły realnej uczył religii mojżeszowej w kl. I—VIII. . 12

c) Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

- 1 **Dutkiewicz Tomasz**, j. w., uczył a) kaligrafii w dwóch oddziałach . 2
b) rysunków wolnорęcznych w 1. oddziale . 4
3 **Długopolski Edmund**, j. w., uczył hist. kraju rodzinnego w kl. IIIab, IVc i VIab. . 5
3 **Gawalewicz Adolf**, j. w., uczył hist. kraju rodzinnego w kl. IVb. . 1
4 **Medyński Aleksander**, j. w., uczył hist. kraju rodzinnego w kl. VII. . 1
5 **Paszkiewicz Aleksander**, z. n. w szkole realnej, uczył jęz. franc. w trzech oddziałach . 6
6 **Rutk Jan**, naucz. muzyki w Sem. naucz. męsk., uczył śpiewu w dwóch oddziałach . 4
7 Nauczyciele pol. Tow. gimn. „Sokół“ uczyli gimnastyki w sześciu oddziałach . 12
8 **Słowik Wojciech**, j. w., uczył hist. kraju rodzinnego w klasie IVa. . 1

2. Zmiany w gronie nauczycielskim w ciągu roku szkolnego 1908/9.

Przybyli do grona pp. 1) **Chciuk Stefan**, egz. z. n., przeniesiony w tymże charakterze z gimnazjum I. z pol. jęz. wykł. w Przemyślu do gimnazjum I. z pol. jęz. wykł. w Tarnopolu rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 23. maja 1909. l. 25.384. 2) **Dr. Długopolski Edmund**, z. n. w gimn. I. w Tarnowie, zamianowany rzeczywistym nauczycielem przy tutejszym zakładzie rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 28. sierpnia 1908. l. 37.229. 3) **Ks. Koreneć Aleksander**, katecheta szkoły wydziałowej w Stryju, zamianowany katechetą w tutejszym zakładzie rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 9. września 1908 l. 42.687. 4) **Oziębły Franciszek**, z. n. w gimnazjum

VII. we Lwowie, zamianowany rzeczywistym nauczycielem w tutejszym zakładzie rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 1. września 1909. l. 37.227. 5) **Szychulski Władysław**, prof. w gimn. II. z pol. jęz. wykł. w Tarnopolu przeniesiony do tutejszego zakładu rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 31. sierpnia 1908. l. 40.830, poczem przydzielony do gimn. I. z jęz. wykł. pol. w Przemyśle rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 4. września 1908. l. 42.709. 6) **Wojkowski Mieczysław**, n. z. w gimnazjum VIII. we Lwowie, mianowany rzeczywistym nauczycielem w gimn. I. z pol. jęz. wykł. w Tarnopolu rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 9. lipca 1908. l. 19.762, przeniesiony w tymże charakterze do gimn. I. z pol. jęz. wykł. w Przemyśle rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 23. lipca 1908. l. 34.277, przeniesiony z tegoż zakładu i w tymże samym charakterze do tutejszego zakładu rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 23. lipca 1908. l. 34.277.

Urlopy otrzymali pp. 1) **Charlewski Tadeusz** na maj 1909 rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 22. maja 1909 l. 23.558. 2) **Namysł Stanisław**, na przeciąg drugiego półroczia dla poratowania zdrowia rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 15. lutego 1909. l. 4043.

Zatwierdzenie w zawodzie nauczycielskim i tytuł c. k. profesora otrzymał naucz. **Turosz Wojciech**, rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 11. grudnia 1908. l. 61.650.

Ubyli z grona pp. 1) **Bałuk Jan**, przeniesiony do gimnazjum II. z pol. jęz. wykł. w Tarnopolu rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 13. października 1908. l. 51.149. 2) **Daniec Stanisław**, prof., przeniesiony w tymże charakterze do gimnazjum VIII. we Lwowie rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 14. lipca 1908. l. 19.998. 3) **Kapuściński Józef**, z. n., uwolniony od obowiązków nauczycielskich rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 30. września 1908. l. 47.998. 4) **Ks. Łopatynski Damian**, katecheta obrz. gr. kat., przeniesiony w tymże charakterze do seminarium nauczycielskiego żeńskiego we Lwowie rozp. Min. W. i O. z dnia 16. września 1908. l. 41.208. 5) **Mołdyczko Kazimierz**, zamianowany rzeczywistym nauczycielem w gimn. w Trembowli, rozp. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 14. lipca 1908. l. 20.110.

C. k. Rada szkol. kraj. przyznała rozp. z dnia 26. kwietnia 1909. l. 22.283. prof. **Tomaszowi Dutkiewiczowi** trzeci, rozp. z dnia 4. lipca 1908. l. 27.275. prof. **Aleksandrowi Mołdynskiemu** pierwszy, rozp. z dnia 26. kwietnia 1909. l. 22.284. prof. **Stanisławowi Namysłowi** pierwszy i rozp. z dnia 11.

grudnia 1908. l. 61.650. prof. **Wojciechowi Turoszowi** pierwszy dodatek pięcioletni.

II. PLAN NAUKI.

Ze względu na to, że przy nauce trzymano się ściśle istniejących przepisów wyszczególnienie planu pojedynczych przedmiotów jest zbyt cenne; dlatego podaje się jedynie wykaz lektury w językach.

a) Lektura łacińska.

- Kl. III. Oddz. A. przerobiono Corneliusa Neposa życiorysy: Arystydesa, Cymona, Epaminondasa, Temistoklesa, Mityadesa i Pelopidasa; prywatnie czytano żywot Konona, Agesilausa, Hannibala i Hamilkara.
Oddz. B. przeczytano biografie Arystydesa, Hannibala, Epaminondasa, Temistoklesa, Mityadesa, prywatnie czytano biografie: Focyona, Hamilkara, Thrasybula i Konona.
- Kl. IV. Oddz. Caesar. Bell. Gall. I. 25, II. VI. 15., przyw. ks. I. (dokończenie), ks. VI. (dokończenie); lekturę zdawali wszyscy uczniowie.
Ovidius. Trist. 3 ustępy, przyw. Met. 1. 3. 4. 5. 13. 18. 20. Fasti. 4. 6. 7. 8. 9. 10. 11. Trist 10.
Oddz. B. Caesar. Bell. Gall. I. 30. II. VI. przyw. ks. IV. (3 u).
Ovidius. Wstęp i Met. 2. przyw. De Phil. et Bauc. (4 u).
Oddział C. Caesar. Bell. Gall. I. 30. II. przyw. I. ks. (dokończenie 10 u).
Ovidius. Met. 1. 2. przyw. 4. 5. (7 u).
- Kl. V. Oddz. A. Livius. Ks. I. 30. XXI. Cap. 1—10., 31—37., przyw. ks. II. (5 u).
Ovidius. Met. 6. 15. 17., Trist. 8. Fasti 3. Przyw. czytano wybrane ustępy z Met. i Trist.
Oddz. B. Livius I. Cap. 1—35, XXI. Cap. I—12., 32—38, przyw. II. (7 u).
Ovidius. Met. 6. 13. 14. 20. 22. Fasti 5. 6. 10. 16. Trist. 3. 10. przyw. Met. 1 (2 u), 3 (6 u), 4 (4 u), 5 (24 u), 10 (1 u), 11 (25 u), 15 (3 u), 21 (1 u).
- Kl. VI. Oddz. A. Sallustius. Bell. Jug. 1—55. Cicero in Catilinam I. II., przyw. dokończenie Bell. Jug. (10 u).

Vergilius. Aeneis I. II., Ecl. I., Georg. 4. Vergilius. Aeneis IV. (8 u).

Oddz. B. Sallustius. Bell. Jug., Cicero in Catilinam I. II.

Vergilius. Aeneis I. II. Wybrane wyjątki z eklog i georgik. Pryw. Sallustius. Bellum Catilinarium (15 u). Vergilium. Aeneis IV. (10 u).

Kl. VII. Cicero. Laelius de amicitia. Oratio pro Milone. Pro Archia poeta. pryw. De imperio Gn. Pompeii. Vergilius. Aen. ks. VI. Pryw. Aeneis ks. VII. VIII. IX.

Kl. VIII. Horatius. Carm. I. 1. 3. 4. 6. 8. 10. 14. 18. 22. 25. II. 7. 13. III. 1. 2. 3. IV. 7. Epod. 2. Sat. I. 6. Prywatnie: wybrane a pominięte w lekturze szkolnej ody, satyry i listy. Tacyt. Ann. I. 33.

b) Lektura grecka.

Kl. V. Oddz. A. Ksenofont z Anabazis 1. 2. 3. 4. 6. 7. 13. 15. Z Cyrop. 1. pryw. Anab. 5. (4 u), 8. (5 u). Z Cyrop. 2 (10 u). Homer. Iliada ks. I. pryw. IV. (9 u).

Oddz. B. Ksenofont z Anabasis ustępy: 1. 2. 3. 4. 6. 7. pryw. 5 (23 u), 9 (21 u), 10 (21 u), 12 (2 u), 16 (2 u), 17 (19 u), 18 (12 u). Z Cyropedyi ust. 1. 2. Homer. Iliada: Ks. I. pryw. ks. IV. (21 u).

Kl. VI. Oddz. A. Homer. Iliada ks. V. VI. pryw. VII (3 u), XIX (4 u), XXII (1 u).

Herodot, ks. VII, pryw. ks. VI (2 u), VIII (4 u).

Oddz. B. Homer Iliada, ks. V. VI. pryw. ks. III. VII. VIII.

Herodot ks. VI., pryw. ks. VII.

Kl. VII. Demostenes, Filip I. Olint. I; prywatnie czytało 8 uczniów po jednej lub dwie mowy tego autora.

Homer Odyssea: Ks. I. 1—125, X. VI. IX., pryw. III (1 u), ks. VII (5 u), VIII (3 u). VI (7 u), X (2 u), XXII (1 u).

Kl. VIII. Plato. Apologia Sokratesa i Kriton. Sofoklesa Antygona. Prywatnie czytano kilka ksiąg Homera.

c) Lektura polska.

Klasa V a. Oprócz czytanego w klasie w całości Pana Tadeusza składali pilniejsi uczniowie lektury prywatne:

K. Ujejskiego: Maraton w całości na pamięć — 4 uczniów. W. Syrokomli: Szkolne czasy — uczniów 6. Rodziewiczówny: Szary proch, Dewajtis. H. Sienkiewicza: Bartek zwycięzca. Za chlebem. Z pamiętn. nauczyciela poznańskiego. Janko muzykant. Trylogia. Rodzina Połanieckich. Gawalewicz: Szkice. Wyspiańskiego: Warszawianka. Cyd. Sieroszewskiego: Na kresach lasów.

Klasa V b. Oprócz czytanego w klasie w całości Pana Tadeusza składali pilniejsi uczniowie lektury prywatne: K. Ujejskiego: Maraton w całości na pamięć 1 uczeń. Prusa: Placówkę 5 uczniów. Rodziewiczówny: Szary proch (2 u), Dewajtis (1 u). Sienkiewicza: Bartek zwycięzca (7 u), Za chlebem (4 u), Janko muzykant (2 u), Ogniem i mieczem (6 u), Potop (6 u), Pan Wołodyjowski (7 u), Quo vadis (1 u), Krzyżacy (1 u). Rzewuskiego: Listopad (1 u), nadto wszyscy uczniowie Fredry: Zemstę w całości.

Klasa VI. (w obu oddziałach). Prócz wyjątków w Wypisach czytano w całości w domu P. Skargi: Kazania sejmowe. J. Paska: Pamiętniki. I. Krasickiego: Myszeis. Satyry. Bajki. Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki.

Klasa VII. Oprócz wyjątków w Wypisach czytano w całości w domu: J. U. Niemcewicz: Powrót posła. Jan z Tęczyna. Leibe i Sióra. Śpiewy historyczne (kilku uczniów). A. Feliński: Barbara Radziwiłłówna. K. Brodziński: O klasy czności i romantyczności. Ballady i romanse. A. Mickiewicz: Konrad Wallenrod. Sonety krymskie. Dziady cz. I. II. IV. III. A. Małczewski: Marya. S. Goszczyński: Zamek kaniowski. A. Fredro: Pan Geldhab. Dożywocie. Jowialski. Śluby panieńskie. Cudzoziemczynna. J. Słowacki: Mindowe. Marya Stuart. Mnich. Hugo. Jan Bielecki. Żmija. Kordyan.

Klasa VIII. Przeczytano w całości dzieła Krasińskiego.

d) Lektura ruska.

W klasach wyższych zdawali uczniowie sprawę z ustępów w wypisach z dzieł, przeznaczonych na lekturę obowiązkową, nadto czytali celniejsze utwory piśmiennictwa ruskiego, które w godzinach szkolnych pod kierunkiem nauczyciela omawiali. Ponieważ szczegółowe wyliczanie lektury zajęłoby zbyt wiele miejsca, dlatego odsyła się czytelnika do działu poniżej umieszczonego p. t. »Zbiory naukowe«, gdzie uwidocznił ruch w bibliotece ruskiej.

e) Lektura niemiecka.

- Kl. V. W obu oddziałach. Peter Schlemihl: A. Chamisso. Eichendorff: Aus dem Leben eines Taugenichts. Prywatnie czytali uczniowie: Grimma: Märchen i wybrane dzieła.
- Kl. VI. Oddział A. Hartmann von Aue: Der arme Heinrich. H. Kleist: Michael Kolhaas. Pryw. Körner: Zriny.
Oddział B. H. Kleist: Michael Kolhaas. Hartmann von Aue: Der arme Heinrich.
- Kl. VII. Kleist: Prinz von Homburg.
Goethe: Iphigenie auf Tauris.
- Kl. VIII. Grillparzer: Sappho.
Schiller: Wallenstein (dokończenie).
Schiller: Don Carlos.
Lessing: Nathan der Weise.
-

III. TEMATY DO WYPRACOWAŃ PISEMNYCH.

(Tematy oznaczone gwiazdką opracowali uczniowie w domu).

a) z języka polskiego.

Klasa Va.

- 1.* Dworzec kolei żelaznej przed odejściem pociągu.
2. Przyjazd Tadeusza do Soplicowa.
- 3.* Próżniactwo truczną ducha i ciała (rozprawka).
4. Tok myśli w przemowie Miltiadesa.
- 5.* Siciński w historii a w gawędzie Mickiewicza: »Popas w Upicie«.
6. Bitwa pod Kunaxą (na podstawie lektury Ksenofonta).
- 7.* Swaty u ludu krakowskiego (na podstawie »Wiesława«).
8. Polowanie na niedźwiedzia (na podstawie IV. ks. P. Tadeusza).
- 9.* Jakie są najwybitniejsze podobieństwa między epopeją a powieścią i między powieścią poetycką a nowelą.
10. Osnowa ballady A. Chodźki: »Maliny« z uwzględnieniem zasadniczych znamion ballady.
11. Żywot Owidyusza na podstawie elegii: »De vita sua«.
- 12.* Gerwazy i Protazy (charakterystyka porównawcza).
13. Na czym polega plastyka w poezji.

Klasa Vb.

- 1.* U progów szkolnych. Rozwinać myśl przysłowia: „Bieda temu dokuczy, kto się z młodu nie uczy“.
2. Pierwsza

wieczera w zamku Horeszków (opowiadanie na podstawie Pana Tadeusza). 3.* Stosunek Litwy do Zakonu krzyżackiego na podstawie „Grażyny“ 4. Obrazy przyrody w pierwszych trzech księgach „Pana Tadeusza“. 5. Sielankowość w „Wiesławie“ 6.* Jak się powinien młodzieniec dobrze wychowany zachowywać w towarzystwie osób starszych. 7.* Pożar a powódź. Zestawienie dwóch klęsk elementarnych. 8. Akcja w V. ks. „Pana Tadeusza“ a plany Jacka. 9. Nieprzyjaciele Soplicy na „Radzie“. 10. Maciek Dobrzyński. 11.* Wrażenia z przechadzki w piękny dzień wiosenny. 12. Spowiedź Jacka (na podstawie „Pana Tadeusza“) 13. Jakie myśli nasuwają się przy zakończeniu roku szkolnego.

Klasa VIa.

1.* Dzień świąteczny na wsi a w mieście. 2. Sąd Długosza o własnem dziele. 3.* Jakie wspomnienia historyczne łączą się ze zbaraskim zamkiem. 4. Pochwała życia wiejskiego (na podstawie Kochanowskiego: »Pieśń o Sobótee«). 5.* Kontrast charakterów Antenora i Parysa (Odprawa posłów greckich). 6. Jaką była Urszulka Kochanowska? 7.* Stanowisko państwowe Oktawiana Augusta a Konstantego Wielkiego. 8.* Analiza katastrofy w egsodosie: Odprawy posłów greckich. 9. Co osłabiło dostojność i władzę królewską w Polsce. 10.* Miecz a pług w dziejach Polski. 11. Zasługi Słanysława Konarskiego około podniesienia oświaty i literatury polskiej w XVIII w. 12.* O ile w poznanych utworach Krasieckiego odbija się tzw. »Wiek oświecenia«. 13. Pierwiastek uczuciowy w poezji Stanisławowskiej. 14.* Zagłoba w trylogii Sienkiewicza.

VIIb.

1.* Jak w VIa. 3. Godność szlachecka w pojęciu Orzechowskiego. 3.* Dowieść słuszności słów J. Kochanowskiego: »I wdarłem się na skałę pięknej Kalliopy, gdzie dotychczas nie było śladu polskiej stopy«. 4. Dwór Sam. Maciejewskiego, jako przybytek nauk i szkoła dobrych obyczajów (na podst. »Dworzanina« Górnickiego). 5.* Zbawienne i zgubne skutki przykładu. 6.* Postać Skargi na obrazie Matejki. 7. Walki polityczne w Rzymie. 8.* Analiza katastrofy w egsodosie: »Odprawy posłów greckich«. 9. Przepowiednie upadku Rzeczypospolitej polskiej w »Kazaniach sejmowych« Skargi. 10.* Wyjaśnić przyczyny wzrostu anarchii w Rzeczypospolitej polskiej od rokoszu Zebrzydowskiego do śmierci Augusta III. 11. Próby epopei w pierwszych okresach literatury polskiej. 12.* Stosunek Krasieckiego do współczesnych mu prądów francuskich

(określić na podstawie czytanych »Satyr«). 13. Jakie czynniki wpłynęły na rozwój literatury polskiej za Stanisława Augusta. 14. Pożegnanie Andromachy z Hektorem.

Klasa VII.

1. Wykazać dodatnie i ujemne strony wpływu Francji na oświatę i literaturę polską w epoce Stanisława Augusta, 2.* Aluzje polityczne w komedji Niemcewicza: »Powrót posła«. 3.* Klasycyzm a romantyzm (charakterystyczne znamiona obu kierunków w literaturze polskiej). 4. Myśl przewodnia: »Ody do młodości«. 5.* Uzasadnić dwuwiersz Brodzińskiego: »Kto garstką ziemię znosi, góry się doczeka, z kropli za kroplą uzbiera się rzeka«. 6.* Wpływ Halbana na Konrada—albo objaśnić związek pieśni: »Wilja naszych strumieni rodzica« z treścią Konrada Wallenroda. 7. Wpływ Towiańskiego na Mickiewicza. 8.* Na czym polega wielkość Adama Mickiewicza. 9. Element komiczny w »Ślubach panińskich« Fredry. 16. Konrad trzeciej części Dziadów a Kordyan Słowackiego.

Klasa VIII.

1.* Krajobraz w pełnem słońcu a przy blasku księżyca—albo Lepsza chata w swoim kraju niż pałace na obczyźnie. 2. Jak pojmowali ideę Chrystusową: Wiktor, Symeon a Irydyon. 3.* Rozwinać myśl, zawartą w zdaniu: „Talent się kształci w życiu i spokoju, ale charakter pośród życia boju“. 4. Kto zwycięża w „Nieboskiej Komedji“ 5. Określić zwięźle znaczenie humanizmu, baroka, pseudoklasycyzmu i romantyki w Polsce. 6.* O wyborze zawodu (mowa do kolegów). 7. Kolonizacya polska na wschodzie. 8. O wyborze zawodu (mowa do kolegów).

b). z języka niemieckiego.

Klasa Va.

1. Die sociale Satire in Andersens Märchen »Des Kaisers neue Kleider«. 2*. Die Bahnstation in Tarnopol. 3. Der Handschuh (Inhaltsangabe.) 4.* Wintervergnügungen. 5. Übersetzung aus dem Polnischen. 6.* Die Schlusscene aus Schillers »Bürgschaft« (Ein Bild) 7. Agamemnons Tod (Auf Grund der Schullektüre). 8. Der Schenk v. Limburg (Inhaltsangabe). 9.* Wie ich den Tag zubringe. 10. Übersetzung aus dem Polni-

schen. 11.* Die Taten Alexanders d. Grossen. 12. Der Glockenguss zu Breslau (Inhaltsangabe). 13.* Der Sommer (Eine Schilderung).

Klasa Vb.

1. Der Hirsch und der Graben (eine Inhaltsangabe). 2.* Ein Spaziergang durch die Mickiewiczgasse. 3. Die Gründung Roms. 4.* Die Schlacht bei Marathon. 5. Übersetzung aus dem Polnischen. 6.* Iphigeniens Schicksale (auf Grund der Schullektüre). 7. »Die gute, alte Zeit« (Inhaltsangabe d. Gedichtes v. Baumbach). 8. Die Bürgerschaft (Inhaltsangabe). 9.* Griechische Kampfspiele. 10. Übersetzung aus dem Polnischen. 11.* Der Frühling (Eine Schilderung). 12. Die Ballade v. Goethe (Chronologisch zu erzählen). 13.* Der öffentliche Park in Tarnopol.

Klasa VIa.

1. Die Erzählung Reinekes von der Verschwörung der Tiere gegen König Nobel. 2.* Die Begründung einer höheren menschlichen Gesittung durch den Ackerbau (nach dem Lesebuche). 3. »Das Glück v. Edenhall«. (Inhaltsangabe). 4. Die Rechtfertigung des Ritters im »Kampf mit dem Drachen«. v. Schiller. 5. Das deutsche Städtchen in Hermann u. Dorothea. 6. Die Trauernden und Jubelnden im »Siegesfest« v. Schiller. 7.* Wann habe ich das Gruseln gelernt? 8. Des Dichters Schicksal nach Schillers »Die Teilung der Erde.« 9.* Liebe das Vaterland, doch verachte nicht die Fremde. 10. Der Wert der Neugierde nach der Betrachtungsweise des Pfarrers (Herm. u. Dor.). 11.* Steter Tropfen höhlt den Stein. 12.* Kann auch der studierende Jüngling Vaterlandsliebe betätigen? 13. Ein Brief an Eltern oder Verwandten. 14. Warum erkundigt sich Dorothea über den Charakter von Hermanns Eltern?

Klasa VIb.

1. Der innere Kampf des Ordensritters in Schillers Ballade »Der Kampf mit dem Drachen«. 2.* Spätherbst. 3. Lorelei von Heine (Inhaltsangabe). 4. Schuld und Sühne des armen Heinrich (Auf Grund des Privatlektüre) 5. Übersetzung aus dem Polnischen. 6. Hektors Abschied (Inhaltsangabe). 7.* Die neue Kirche in Tarnopol (Eine Schilderung). 8. Parsivals Jugend. 9.* Grals Bedeutung. 10. Übersetzung aus dem Polnischen. 11.* Die Pflichten eines Schülers. 12. Das Glück von Edenhall (Der Schenk erzählt). 13.* Taillefer (Inhaltsangabe.)

Klasa VII.

1. Wie Gunther um Brunhilde warb. 2.* Glück macht Freunde, Unglück prüft sie. 3. Inwiefern hat sich Kassandras Ausspruch: »Nur der Irrtum das Leben und das Wissen ist der Tod« an ihr selbst bewahrheitet? 4. Iphigeniens segenreiche Wirken im Lande der Taurier. 5.* Orestes und Pylades (Eine vergleichende Charakteristik). 6.* Wissen ist ein Schatz, Arbeit der Schlüssel dazu. 7. Es ist das Sprichwort »Hochmut kommt vor dem Falle« an der Hand des Heine'schen Gedichtes »Belsazer« zu entwickeln. 8. Lenorens Leid und Ende (Bürgers Lenore). 9. Wodurch wird die Schuld des Prinzen v. Homburg gemildert? 10. Was unterscheidet die alltagsprache von der poetischen? (Nach dem Lesebuche).

Klasa VIII.

1. Buttlers Verhältnis zu Wallenstein. 2.* Warum ist Italien das Land der Sehnsucht. 3. Welches Idealbild eines Herrschers entwirft Marquis Posa vor Philipp II.? 4.* Lust und Liebe sind die Fittiche zu grossen Taten. 5. Warum ist es besser, dass wir die Zukunft nicht vorherwissen im Anschluss an Schillers »Kassandra.« 6. Phaons Verhältnis zu Sappho. 7.* Die Furcht, eine Folge der Unwissenheit, des Aberglaubens oder des bösen Gewissens. 8. Der Schmetterling als Symbol.

c) Zadania maturalne.

Zadanie łacińsko-polskie: W oddziale I. Cicero: De officiis III. W oddziale II. Tacyt, Ab excessu divi Augusti XV. 38, 39.

Zadanie grecko-polskie: W oddziale I. Sofokles: Filoktet 343—376. W oddziale II. Platon: Fedon III.

Zadanie polskie w obu oddziałach (do wyboru): 1. Messyanizm w literaturze polskiej

2. Rozprawka na temat słów Słowackiego: „Niech żywi nie tracą nadziei i przed narodem niosą oświaty kaganiec“.

3. Znaczenie i wpływ komisji edukacyjnej na oświatę w Polsce.

IV. WAŻNIEJSZE ROZPORZĄDZENIA WŁADZ SZKOLNYCH.

Rozp. z dnia 26. sierpnia 1908 l. 40.822 poleciła c. k. Rada szk. kraj. dyrekcjom najściślej przestrzegać, by uczniowie nie zmieniali dowolnie kroju mundurków, wysokości czapek i kołnierzy itp., ponieważ strój młodzieży powinien się odznaczać starannością i prostotą, a zaprowadzone samowolnie zmiany okazują niesmaczną pretensjonalność albo zaniedbanie i wywołują wrażenie niemiłe, szpetne lub śmieszne.

Rozp. z dnia 28. grudnia 1908 l. 65.449 zabrania Rada szk. kr. uczniom urządzania zabaw tanecznych i brania w nich udziału pod grozą wykluczenia z zakładu. Natomiast dozwala uczniom brać udział w zabawach tanecznych, urządzanych przez osoby starsze i pod ich nadzorem w kółkach ściśle zamkniętych.

Rozp. z dnia 1. lutego 1909 l. 4771 wyjaśniła Rada szk. kr., że uczeń, który przy klasyfikacji za trzeci okres konferencyjny otrzyma w wykazie cenzur stopień niedostateczny z jednego przedmiotu, traci uwolnienie od opłaty szkolnej. Jedynie z historyi naturalnej w kl. V. nie pociąga za sobą stopień niedostateczny tego skutku, jeżeli go uczeń w przeciągu sześciu tygodni poprawi.

Rozp. z dnia 17. stycznia 1909 l. 2010 postanowiło c. k. Ministerstwo w. i o., że uczniom stypendystom, którzyby za trzeci okres konferencyjny otrzymali stopień niedostateczny, należy wstrzymać wypłatę stypendyum do klasyfikacji za drugie półroczcie. W razie pomyślnego rezultatu zostanie im stypendyum za oba półroczia wypłacone.

Rozp. z dnia 7. lutego 1909 l. 6746 wyjaśniła, że uczniowie nieklasyfikowani za trzeci okres konferencyjny czyli pierwsze półroczcie z powodu słabości, mają składać egzamin uzupełniający i od jego wyniku zależy uwolnienie lub utrata uwolnienia od opłaty szkolnej.

Rozp. z dnia 5. kwietnia 1903 l. 10.359 zezwoliła Rada szkol. kr. Towarzystwu Przyjaciół młodzieży w Tarnopolu na założenie w jednej z sal Szkoły realnej warsztatów studenckich celem udzielania nauki zręczności młodzieży tutejszych szkół średnich pod kierunkiem prof. Andrzeja Stopki.

Rozp. z dnia 20. marca 1909 l. 11662 ogłosiło c. k. Ministerstwo w. i o. nowy plan normalny gimnazjów, który częściowo zostanie wprowadzony z dniem 1. września b. r.

V. KRONIKA ZAKŁADU.

Rok szkolny 1908/9 rozpoczął się dnia 3. września 1908 uroczystem nabożeństwem w kościele O. O. Dominikanów i w cerkwi parafialnej.

Zapisanych na początku roku szkolnego do tutejszego zakładu 635 uczniów publicznych i 56 prywatystów oraz prywatystek podzielono na 15 oddziałów. Umieszczenie zakładu nie zmieniło się.

Egzamina wstępne do klasy pierwszej odbyły się w dniu 4. lipca i 2. września 1908. Do egzaminu zgłosiło się w obu terminach 156 uczniów (137 ze szkół publicznych i 14 prywatystów. Złożyło egzamin 126 uczniów publicznych i 10 prywatystów, reprobowano 11 uczniów publicznych i 9 prywatystów. Ogółem reprobowano: 20 t.j. 12.8 %.

Egzamin wstępny do klas wyższych (II—VIII) składało w ciągu roku szkolnego 31 uczniów i 15 uczenice. Reprobowano 15 uczniów i 3 uczenice. Ogółem reprobowano: 39 %.

Dnia 10. września 1908 w jako rocznicę śmierci Cesarzowej Elżbiety brała młodzież chrześcijańska udział w uroczystych nabożeństwach żałobnych za spokój Jej duszy, odprawionych w kościele O. O. Dominikanów i w cerkwi parafialnej.

Dnia 4. października 1908 jako w dniu imienin Najjaśniejszego Pana odbyło się uroczyste nabożeństwo dla młodzieży w kościele i w cerkwi.

W uroczystościach, jakie odbyły się w mieście naszym przy sposobności poświęcenia kościoła parafialnego przez Najprzewielebniejszego Księdza Arcybiskupa Dra Józefa Bilczewskiego, wzięła młodzież udział pod przewodnictwem grona nauczycielskiego tworząc szpaler podczas przyjazdu Arcypasterza i pełniąc straż obywatelską podczas pochodu uroczystego z kościoła O. O. Dominikanów do kościoła parafialnego. W kościele O. O. Jezuitów przystąpiło w dniu 11. października 1908 kilkudziesięciu uczniów z kl. III—VIII do Sakramentu bierzmowania. Tegoż dnia poświęcił Arcypasterz nowy gmach Bursy im. Kazimierza Wielkiego, wzniesiony przez Koło miejscowe Towarzystwa Szkoły ludowej, z którejto bursy uczęszczało do naszego zakładu 14 uczniów.

W dniu 20. października 1908 zmarł na szkarlatynę po krótkiej chorobie o ostrym przebiegu Tadeusz Wróblewski, uczeń klasy IIb, wychowanek Bursy Towarzystwa Szkoły ludowej. Z powodu zakaźnego charakteru choroby nie wzięła młodzież udziału w pogrzebie zmarłego kolegi, za którego duszę

odbyło się w dniu następnym żałobne nabożeństwo w kościele i w cerkwi.

W dziesięć dni później zaszedł drugi wypadek śmiertelny, którego ofiarą padł Michał Muszyński wychowanek Bursy Polskiej, uczeń kl. Ia, zmarły również na szkarlatynę. Nabożeństwo żałobne odbyło się w dniu 31. października. Z powodu grasującej epidemicznie szkarlatyny Bursa Polska była zamkniętą przez ośm dni, w których przeprowadzono grubą desinfekcję.

Uroczystość patrona młodzieży szkolnej, św. Stanisława Kostki obchodzono nabożeństwem dla młodzieży rzymsko-kat. w kościele O. O. Jezuitów w dniu 11. października.

Dnia 19. listopada 1908 odprawiono w kościele parafialnym i cerkwi żałobne nabożeństwo za spokój duszy śp. Cesarzowej Elżbiety.

Jubileusz 60 letnich rządów Cesarza Franciszka Józefa I. obchodziła młodzież nabożeństwem w kościele, cerkwi i w tempłach, poczem odbył się w sali Sokoła poranek. Słowo wstępne wypowiedział dyrektor Zakładu, chór męski odśpiewał kantatę jubileuszową, uczeń kl. V. E. Oczeret wygłosił wiersz Fiszer „W rocznicę“, a uczeń kl. II Wićcek „Łzę monarchy“. W końcu miał prof. A. Medyński odczyt o znaczeniu rządów Cesarza. Produkcya orkiestry smyczkowej zakończyła poranek.

Jubileusz Jego Świątobliwości Papieża Piusa X. obchodziła młodzież obu obrządków katolickich nabożeństwem w kościele i cerkwi, a wieczorem wzięła udział w uroczystym wieczorze urządzonej przez szerszy komitet obywatelski na cześć Papieża w sali Sokoła.

W dniu 31. grudnia 1908 zostały otwarte staraniem Towarzystwa Przyjaciół młodzieży warsztaty studenckie, prowadzone przez prof. Andrzeja Stopkę. Uprawiano w nich na razie stolarstwo, tokarstwo, snycerstwo i roboty piłęznicze. Z tutejszego zakładu przyjęto do warsztatów 30 uczniów, których roboty, świadczące o pewnej wprawie, spotkały się z uznaniem na wystawie warsztatów studenckich, urządzonej przez Muzeum szkolne i Ligę przemysłową we Lwowie. Naukę pobierali uczniowie bezpłatnie, nie opłacali też przyrządów i materiału.

Półroczne wykazy cenzur rozdano uczniom w dniu 30. stycznia 1909. Drugie półrocze roku szkolnego 1908/9 rozpoczęło się dnia 4. lutego.

Nauki pasyjne dla uczniów obu obrządków odbywały się w dniach od 10. do 13. marca 1909.

W dniu 14. lutego wzięła młodzież klas wyższych udział w pogrzebie śp. Antoniego Gedroycia, em. prof. Szkoły realnej,

który był dawniej prowizorycznym nauczycielem tutejszego zakładu.

Pisemny egzamin dojrzałości rozpoczął się w dniu 10. i trwał do 12. maja, ustny egzamin odbył się pod przewodnictwem W. P. Józefa Słotwińskiego, c. k. dyrektora gimnazjum w Jasle w dniach od 7. do 12. maja. W dniu 14. maja przewodniczył egzaminowi eksternistów c. k. inspektor szkół średnich W. P. Dr. Franciszek Majchrowicz.

W dniu 2. czerwca b. r. zmarł po dłuższej chorobie prof. Jan Przewoski. W pogrzebie wzięła udział młodzież zakładu pod kierunkiem grona. W dniu 28. czerwca wzięła udział młodzież w pogrzebie ś. p. Michała Matusiaka, byłego nauczyciela zakładu. Nabożeństwo żałobne za jego duszę odprawione zostało 5. lipca b. r.

Dnia 28. czerwca 1909 wzięła młodzież udział w nabożeństwach żałobnych, odprawionych za spokój duszy śp. Ciesza Ferdynanda.

W roku szkolnym 1908/9 przystąpiła młodzież szkolna obu obrządków katolickich trzy razy do św. Sakramentów, a mianowicie 2. października 1908, 13. marca i 16. czerwca 1909.

Dnia 6. lipca zakończono rok szkolny 1908/9 uroczystem nabożeństwem w kościele O. O. Dominikanów i w cerkwi parafialnej, poczem rozdano uczniom roczne świadectwa.

VI. FIZYCZNE WYCHOWANIE MŁODZIEŻY.

Stan zdrowotny młodzieży w tutejszym zakładzie w ubiegłym roku szkolnym przedstawiał się niezbyt pomyślnie w porównaniu z przeszłymi latami. Wprawdzie choroby piersiowe, które w klimacie podolskim wśród nierozwiniętej nieraz fizycznie młodzieży natrafiają nieraz na grunt dla siebie bardzo podatny, w roku ubiegłym zdarzały się o wiele rzadziej, ale ich miejsce zajęła epidemicznie grasująca szkarlatyna, która porwała wśród swych ostrych objawów dwa młode życia, jakie uległy tej chorobie. W kilkunastu wypadkach przebyli uczniowie tę chorobę z pomyślnym wynikiem.

Nauka gimnastyki odbywała się w 12 godzinach tygodniowo. Uczniowie ćwiczyli w sześciu oddziałach w zimie w sali Sokoła, w lecie pod kierunkiem grona nauczycielskiego Sokoła na letniem boisku, gdzie w miarę pogody codziennie w maju i czerwcu zbierali się w znacznej liczbie i uprawiali rozmaite gry i zabawy. Popis gimnastyczny młodzieży, odbyty

w dniu 2. czerwca br., wykazał znaczne wyćwiczenie zarówno w zastępach, jak i na przyrządach, na których niektórzy uczniowie doszli do wielkiego wyszkolenia. Zabawy odbywały się również na szkolnem podwórzu w czasie przerw pomiędzy godzinami przy dźwiękach orkiestry gimnazyalnej.

W założonych przez Towarzystwo Przyjaciół młodzieży warsztatach studenckich, pozostających pod kierunkiem prof. Andrzeja Stopki, brało udział kilkunastu uczniów, choć zgłosiło się do tej pożytecznej pracy kilkudziesięciu. Stosunkowo małą liczbę pracowników w warsztatach należy tłumaczyć szczupłymi rozmiarami sali i potrzebą uwzględnienia w równej mierze i młodzieży innych zakładów średnich. Uczniowie w sześciu miesiącach w zakresie stolarstwa, snycerstwa, tokarstwa i robót piłęczkowych zrobili znaczne postępy a wyroby ich na wystawie Ligi Pomocy przemysłowej i Muzeum szkolnego we Lwowie spotkały się z ogólnem uznaniem.

Wycieczki odbywały się w rozmaitych celach, bądź w celu uplastycznienia i pogłębienia nauki geografii, botanizowania albo też w celu zwiedzenia okolicznych pamiątek historycznych. Prócz drobnych wycieczek, które odbywały się pod przewodnictwem prof. Medyńskiego i Słowika, odbyła się jedna znaczniejsza wycieczka do Podhorzec.

Pod kierunkiem prof. Medyńskiego kilkudziesięciu uczniów zwiedziło w dniu 6. czerwca br. Złoczów, zamek w Olesku i inne zabytki tego sławnego grodu Daniłowiczów, wspaniały zamek w Podhorcach i piękne zabytki tej miejscowości. W drodze powrotnej zwiedzili uczniowie Pleśnisko, na którym przed stuleciami wznosił się najstarszy gród polski, zburzony przez Mongołów oraz fabrykę papieru Zygmunta Weisera. W czasie wakacyjnym projektowaną jest wycieczka w góry Czarnohorskie pod przewodnictwem prof. Gawalewicza.

Ślizgawkę w zimie uprawiała młodzież na stawie albo też na sztucznym torze na boisku Sokoła, który z chęcią udzielał uczniom biletów po cenach zniżonych. Znaczna część młodzieży oddawała się temu sportowi w chwilach wolnych od nauki szkolnej. Sport saneczkowy zyskał wśród naszej młodzieży kilkudziesięciu zwolenników, brak jednak odpowiedniego toru nie pozwolił ująć tej rozrywki w pewne ramy.

Oprócz tego sportu uprawiała część młodzieży sport kolarski pod kierunkiem prof. Słowika czyniąc wycieczki do bliższych miejscowości, część młodzieży grywała w tennis na boisku sokolem.

Kąpieli niestety nie mogą używać uczniowie z powodu braku odpowiednio urządzonych łazienek a tem samem i bez-

piecznej kąpieli, choć rzeka Seret nie w jednym miejscu ku celom tym się nadaje.

VII. ZBIORY NAUKOWE.

a) Ruch w bibliotekach zakładu.

Biblioteka nauczycielska. (Zawiadowca prof. A. Medyński). W roku szkolnym 1909 wypożyczyli członkowie tutejszego grona 710 dzieł w 853 tomach oraz 141 rozpraw naukowych, nie wliczając naukowych pism peryodycznych przez zakład prenumerowanych.

Członkowie innych gron nauczycielskich miejscowych (z gimn. II. z pol. jęz. wykł., szkoły realnej, sem. naucz. i gimn. ruskiego) w liczbie 33 wypożyczyli 115 dzieł w 134 tomach, a osoby nie należące do nauczycielstwa 19 dzieł w 31 tomach.

Nadto wypożyczono 39 uczniom klas wyższych 199 dzieł w 240 tomach.

Biblioteka dla młodzieży polska. (Zawiadowca p. Fr. Oziebły). Z biblioteki korzystało w bieżącym roku szkolnym 380 uczniów. Wypożyczono 2048 dzieł a mianowicie: w kl. IIIa 40 uczniów wypożyczyło 180 dzieł, IIIb 40 u. 190., IVa 37 u. 193, IVb 27 u. 120, IVc 26 u. 100, Va 35 u. 300, Vb 30 u. VIa 35 u. 305, VIb 35 u. 180, VII. 32 u. 30, VIII. 42.

Biblioteka dla młodzieży ruska. (Zaw. ks. Koreneć). Ogółem wypożyczono 532 dzieł 90 uczniom.

Biblioteka dla młodzieży niemiecka. (Zaw. Dr. Orliński). Uczniowie kl. IIIa przeczytali 9 dzieł, IIIb 37, VIa 175, IVb 47, IVc 10, Va 40, Vb 40, VIa 307, VIb 18, VII 268, VIII 96.

b) Przyrost zbiorów naukowych.

1. Biblioteka nauczycielska. Biblioteka powiększyła się w roku bieżącym o 69 dzieł w 81 tomach i o 196 programów szkół średnich przedlitawskich. Liczy zatem obecnie 3527 pozycji inwentarza w 9010 tomach i 7538 programów zatem razem 16.548.

W roku ubiegłym rozpoczęto katalogowanie dzieł, a czynność ta rozłożona na kilka lat umożliwi w przyszłości szybkie oryentowanie się w bogatym księgozbiorze.

Biblioteka dla młodzieży. Dział polski powiększył się w bieżącym roku o 87 dzieł w 97 tomach, niemiecki o 76 dzieł w 131 tomach, ruski o 20 dzieł w 27 tomach.

3. Zbiór map i przyrządów naukowych do nauki historii powszechnej i geografii powiększył się w ubiegłym roku szkolnym o 4 mapy geograficzne. W ogóle posiada gabinet: 39 map historycznych, 82 mapy geograficzne, 10 map wypukłych (relief), 4 globusy, 73 obrazy historyczne i 58 obrazów geograficznych.

4. Gabinet fizykalny. W roku ubiegłym zakupiono warsztat stolarski, szafkę z narzędziami stolarskimi, tablicę ścienną z narzędziami mechanicznymi, model śruby powietrznej, przyrząd do oznaczania biegunów baterii i drobne przybory do nauki chemii.

5. Do nauki geometrii posiada zakład modeli drewnianych 13, kontomierzy 19, cyrkli 30, linii 19, tablic 25.

6. Gabinet historii naturalnej. W ubiegłym roku szkolnym zakupiono: Rozwój Gallus dom. (6 stadyów), 21 preparatów mikroskopijnych oraz zbiór dmuchawkowy.

7. Zbiór do nauki rysunków liczy obecnie: wzorów 9, perspektywicznych z drzewa 12, modeli z gipsu 31, wzorów ornamentowych 118, wzorów do rysowania na wzór modeli gipsowych 11, perspektywicznych 16, ornamentów roślinnych 21, wzorów deseniowych 20, innych wzorów 80, dzieł traktujących o nauce rysunków 2, wzorów polichromicznych Meigla 50, Andela 20, modeli do rysunku z natury 50.

8. Gabinet archeologiczny, założony w r. 1905, wzrósł w ubiegłym roku o kilkanaście starych monet.

VIII. CZYTELNIĄ UCZNIÓW.

Czytelnia gimnazjalna rozpoczęła swą tegoroczną działalność w dniu 18. listopada 1908, w którym to dniu nastąpiło jej otwarcie. Otwarcie zajął kurator prof. Oziębły.

Zarząd Czytelni spoczął w ręku Wydziału, w skład którego zostało wybranych z klasy VII. 8 komitetowych, z klasy VI. A trzech, z VI. B trzech, z klasy V. A dwóch, z V. B dwóch.

Prezesem Czytelni został wybrany Feliks Ujejski, uczeń VII. kl.; wiceprezesem Izidor Friemann, VII. kl.; sekretarzem Tadeusz Raczyński, VII. kl.; skarbnikiem Włodzimierz Ski-biński, VII. kl.; bibliotekarzem Stanisław Gajewski, VII. kl.; wicebibliotekarzem Alfred Wotke VI. B; gospodarzami zaś zostali wybrani: Michał Rogalski VI. B, Ropij Stanisław VI. A, Wiesel Jerzy VI. B, Raczyński Feliks V. B., Kotowicz Modest V. A.

Inni komitetowi w liczbie 7 nie sprawowali żadnego urzędu.

Każdy komitetowy płacił miesięcznie 50 hal. Pieniądze w ten sposób zebrane, służyły na zakupno książek, na prenumeratę czasopism i na rozmaite drobne wydatki. Ogólny dochód Czytelni wynosił około 120 kor., z czego 20 kor. ofiarował kurator prof. Oziebły. Rozchód: Na zakupno książek 57 kor., na prenumeratę czasopism 53 kor., na drobne wydatki 10 kor.

Czytelnia posiada dość dużą, jak na dwuletnie istnienie, bibliotekę. W roku ubiegłym pożyczono około 250 książek. Książki te są albo własnością Czytelni albo zostały pożyczone od zawiadowców bibliotek szkolnych prof. Medyńskiego, Oziebłego i ks. katechety Koreńca. Co do jakości są to książki polskie, ruskie i niemieckie. Książek własnych posiada Czytelnia 133, z tego 12 książek kupiono w tym roku z funduszu czytelnianego. Następujące dzieła nabyto tego roku: Dzieła polskie Stanisława Wyspiańskiego: Daniel, Wyzwolenie. Achilleis, Bolesław Śmiały. Stefana Żeromskiego: Duma o hetmanie. Jana Kasprowieza: Poezye. Nowele Sienkiewicza: Dwie łąki. Dzieła ruskie Paczowskiego: Сон української ночі, Розсипані перли. Franki: Semper tiro, Зівяле листе, Мойсей.

Za wypożyczenie każdego dzieła płacili członkowie dwa halerze.

Czytelnia posiada swoje czasopisma. Niektóre z nich prenumerowała Czytelnia przez księgarnię Bruggera i te stanowiły własność Czytelni, niektóre zaś utrzymywała od zawiadowców bibliotek. Czytelnia prenumerowała: »Świat«, »Tygodnik ilustrowany« i »Літературно-науковий Вісник«. Komitetowym można było te trzy ostatnie gazety brać do domu.

Czytelnia rozwijała się bardzo pomyślnie. Otwarta była od godz. 5 — 7 w soboty i w przededniu świąt. W tych czasach zgromadzali się bardzo licznie uczniowie, pragnący pogłębić i rozszerzyć swe wiadomości, na czytanie czasopism, na wspólne pogadanki z najrozmaitszych dziedzin nauki, na deklamacye i odczyty. Przeciętna liczba członków, uczęszczających do Czytelni była 25; były niekiedy takie dnie, że w Czytelni było z górą 50 osób; było to naturalnie z początku, później bowiem osłabł zapał i liczba członków znacznie się zmniejszyła. Dzięki staraniom i zabiegom kuratora Czytelni prof. Oziebłego, który znaczne zasługi położył dla rozwoju Czytelni, odbyło się 8 odczytów i jedna pogadanka »O gramatyce, językoznawstwie i o najnowszych dziełach na tem polu«, kierowana przez kuratora. Odczyty odbyły się następujące:

Friemann: »O Dostojewskim«,
Jeziński: »O powstaniu listopadowym«,
Genzer: »Filomaci i Filareci«,
Taubeles: »O Zygmuncie Krasińskim«,
Misiewicz: »Bunt mieszczan krakowskich«,
Ujejski: »Od Wyzwolenia do liryki Wyspiańskiego« II części,
Raczyński: »Towianizm u Mickiewicza«,
Leimberg: »O telegrafii bez drutu«.

IX. POMOC KOLEŻEŃSKA.

Od roku 1900 istnieje w tutejszym zakładzie zbiór książek szkolnych, liczący numerów 6000, nabytych w części przeważnej z darów uczniów, którzy składają książki im zbędne do księgozbioru a otrzymują za to podręczniki potrzebne do wyższej klasy. W roku 1908/9 wypożyczono około 5000 podręczników, przyczem oprócz 500 uczniów tutejszego zakładu korzystało jeszcze około 100 uczniów innych tutejszych szkół z tej biblioteki.

Prof. Adolf Gawalewicz
zawiadowca bibliot. koleż. uczniów.

X. FUNDUSZ NA WSPIERANIE UBOGICH UCZNIÓW.*)

DOCHÓD.

Pozostałość kasowa z r. szk. 1907/8	49 K. 30 h.
Zebrano przy wpisach	67 K. 93 h.
Subwencja Kasy Oszcz. z zysków za r. 1906/7	100 K. — h.
Dar WP. Gużkowskiego	12 K. — h.
» » Kahanego	1 K. — h.
Zwroty z zapomóg danych w r. szk. 1907/8	28 K. — h.
Razem	258 K. 23 h.

*) Fundusz żelazny w kwocie 1000 k. złożony jest na książeczce Kasy Oszczędności Nr. 27.593. Procentu za r. 1908 nie pobrano.

ROZCHÓD

Wydano na wpisy ubogim uczniom	14 K. 40 h.
» » ubranie	130 K. — h.
» » zapomogi	51 K. — h.
» » lekarstwa	14 K. — h.
» » stempel na zapomogę K. O.	— K. 38 h.
Razem	209 K. 78 h.

ZESTAWIENIE.

Dochód	258 K. 23 h.
Rozchód	209 K. 78 h.
Pozostałość na r. 1909/10	48 K. 45 h.

Jan Ruthendorf Przewoski

profesor gimnazjalny

ur. w dniu 28. września 1860 w Czarnowie, w pow. chojnickim, w Prusiech zachodnich, zakończył życie w dniu 12. czerwca br. Uczęszczał do gimnazjum w Chojnicach a po złożeniu egzaminu dojrzałości w r. 1881 studyował filozofię klasyczną na uniwersytecie we Wrocławiu w latach 1881 — 1887. W roku 1892 przeniósł się do Galicyi, gdzie pracował jako zastępca nauczyciela w gimn. w Jaśle, w roku 1901 przeniesiony w charakterze rzeczywistego nauczyciela do gimnazjum polskiego, pozostawał w tym zakładzie aż do końca życia.

Cichy i rzetelny pracownik mimo nurtującej organizm jego choroby pracował ciągle, choć siły fizyczne odmawiały mu posłuszeństwa. Ustąpił z szeregu dopiero wtedy, gdy choroba zwała go na łóżko niemocy, z którego już nie powstał.

Pogrzeb ś. p. prof. Przewoskiego odbył się w dniu 14. czerwca. Wzięło w nim udział grono nauczycielskie i tłumy młodzieży tutejszych szkół średnich.

Nabożeństwo żałobne odprawione zostało w kościele O. O. Dominikanów i cerkwi parafialnej w dniu 19. czerwca b. r.

R. i. p.

Michał Matusiak

em. zast. naucz. urodził się w Butowicach 13. września 1853. Gimnazjum ukończył z postępowaniem celującym w gimnazjum w Wadowicach w r. 1874, poczem słuchał wykładów na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Ówczesny profesor filologii klasycznej, Maksymilian Iskrzycki uważał go za swego najlepszego ucznia i używał jego pomocy przy swych pracach naukowych. Ale brak środków materialnych zmusiły ś. p. Michała Matusiaka do objęcia posady zastępcy nauczyciela przed złożeniem egzaminu nauczycielskiego najprzód w gimnazjum w Złoczowie od r. 1878, następnie w Tarnopolu od r. 1883, skąd został przeniesionym do gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie w r. 1887. Po dwóch latach powrócił w r. 1889 do gimnazjum w Tarnopolu. We wrześniu 1896 przeniesiony do gimnazjum w Brzeżanach pełnił tam obowiązki nauczyciela do lutego 1897, następnie zaś znowu przy tutejszem gimnazjum do stycznia 1902. Nieznane okoliczności zniechęciły ś. p. Michała do składania egzaminu nauczycielskiego, pomimo że posiadał bardzo gruntowną i obszerną wiedzę zawodową i zdolności dydaktyczne. W ostatnich czasach służby podupadł na zdrowiu, wreszcie utracił pamięć, skutkiem czego musiał ustąpić z zawodu nauczycielskiego i otrzymał skromną emeryturę. Przeszedł przez życie samotny, pozostając w ostatnich latach na opiece kolegów. R. i. p.

KLASYFIKACJA ZA II. PÓŁR. 1907/8.

	I		II			III			IV		V		VI	VII	VIII	Razem
	a	b	a	b	c	a	b	c	a	b	a	b				
1. Uzupełnienie klasyfikacyi za r. 1906/7.																
Stopień celujący otrzymało	5 ¹	2 ²	3	6 ¹	2	2 ¹	4	3	4	8	3	2 ¹	4	5	9 ¹	62 ⁷
" pierwszy	35 ³	40 ¹	19 ¹	21 ¹	19 ¹	28 ³	19 ¹	17 ¹	27 ¹	22 ⁴	25 ²	21	18 ¹	28 ⁴	29 ²	368 ²⁶
Do egz. poprawczego przeznaczono	6	6 ¹	6	7	1	6	8 ¹	5 ¹	21	5	7	6 ²	11	7	—	83 ⁶
" uzupełniającego przeznaczono	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2
Stopień drugi otrzymało	1	—	—	—	1	3	1	1	2	—	—	2	1	2	—	14
" trzeci	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Ostateczny wynik klasyfikacyi za rok 1907.																
Stopień celujący otrzymało	5 ¹	2 ²	3	6 ¹	2	2 ¹	4	3	4	8	3	2 ¹	4	5	9 ¹	62 ⁷
" pierwszy	42 ³	46 ²	24 ¹	27 ¹	20 ¹	34 ³	24 ²	22 ²	29 ²	27 ⁴	32 ²	27 ²	28 ¹	35 ⁴	29 ²	446 ³²
" drugi	1	—	2	1	1	3	3	2	2	—	—	2	2	2	—	20
" trzeci	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2	—	—	7
Do egzaminu nie zgłosiło się	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1

[illegible][illegible]

7. Pięć prywatystów.

Uczniów prywatnych było
Uczniów prywatnych było

8. Miejsce pobytu rodziców.

	I			II		III		IV			V		VI		VII	VIII	Razem
	a	b	c	a	b	a	b	a	b	c	a	b	a	b			
Tarnopol (miasto)	2	3		3	3	1	3	1		2	2	3	2	1	—	—	18
Powiat tarnopolski	5	4		1	1	3	—	2	4	3	3	3	1	—	—	—	35
" borszczowski	32	19	23	23	23	16	18	20	9	14	16	10	13	18	10	15	256
" brodzki	6	9	10	10	10	6	6	4	6	5	1	6	3	2	4	4	81
" brzeżański	—	3	—	—	—	2	—	—	—	2	3	2	2	—	1	1	16
" buczacki	—	1	1	—	—	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	2	10
" czortkowski	—	2	1	1	1	—	2	2	—	1	—	—	1	—	—	—	13
" horodeński	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	3	3	1	—	—	—	2
" husiatyński	2	1	3	2	2	4	2	1	2	—	—	—	1	—	—	1	12
" katuski	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	27
" kamioniecki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1
" kołomyjski	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" lwowski	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3
" niski	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" podhajacki	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	3	—	1	2	1	—	11
" przemyslański	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" rawski	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" rohatański	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" sanocki	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
" skałacki	9	10	2	4	4	7	2	5	7	4	1	2	3	5	4	3	68
" stanisławowski	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3
" tłumacki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
" trembowelski	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	3	1	2	—	1
" zaleszczycki	1	2	—	—	—	1	1	—	3	1	2	1	—	—	—	—	23
" zbaraski	2	—	4	2	2	2	6	2	2	—	3	2	1	—	2	2	8

" zborowski
" złoczowski
Austria a niższa
Rosya

9. Umieszczenie uczniów.

a) U rodziców w miejscu
b) U krewnych
c) W Bursie nauczycielskiej
d) W Bursie nauczycielskiej
e) W Bursie nauczycielskiej
f) W Bursie nauczycielskiej
g) W Bursie nauczycielskiej
h) W Bursie nauczycielskiej
i) W Bursie nauczycielskiej

10. Stan (zawód) rodziców.

Było synów:
profesorów szkół średnich
nauczycieli szkół ludowych
księży gr.-kat.
lekarzy i aptekarzy
adwokatów i notariuszy
urzędników autonomicznych
państwowych
prywatnych
inżynierów przyw., budowniczych
wojskowych
właścicieli i dzierżawców dóbr ziem.
mieszczan i właśc. teatn. miejskich
włościan
przemysłowców
rękodzielników
kupców i kramarzy
stug państwowych i kolejowych

XI. KLASYFIKACYA UCZNIÓW

za 2 półrocze 1909.

KLASA I. A.

Arnold Józef
Badner Kazimierz
Bergner Samuel
Bessaga Tadeusz
Biener Alfred
Bundyk Wacław
Chwastyk Michał
Czop Henryk
Dżendżera Józef
Einleger Meszulem
Emroch Hirsch
Freudenthal Otto
Gałęcki Roman
Gorczyński Emil
Górnicki Jan
Gottlieb Emil

Grün Schulem
Grychowski Stanisł.
Jużwa Stanisław
Kamiński Wład.
Katz Maurycy
Kiszelka Tadeusz
Kłębek Jan
Kowenicki Tadeusz
Kucy Jan
Kullanda Mieczysław
Lehmann Zygmunt
Łuspiński Kazim.
Mantel Edward
Oleksy Mieczysław
Piket Henryk
Piwocki Jan

Pollak Henryk
Rosenhauch Maurycy
Rosenhauch Leon
Schapu Gerson
Skwirczyński Stanisł.
Speiser Izrael
Stypka Andrzej
Sygall Rudolf
Szwajkowski Witold
Taffet Samuel
Teich Józef
Tworeszczuk Józef
Weber Edward
Winter Wolf
Wowk Mikołaj

Do egz. poprawczego przeznaczono 1 ucznia, za nieuczelnionych uznano 10 uczniów.

KLASA I. B.

Ackermann Samuel
Bermann Mojżesz
Bochenek Leon
Bojkiewicz Roman
Buczowski Mieczysł.
Ceglecki Stanisław
Chudykowski Wład.
Chruszcz Szymon
Dobrzaniecki Władysł.
Feiner Franciszek
Grosskopf Mojżesz
Góral Jan
Graban Stanisław
Halpern Samuel

Hammer Munie
Hefter Manes
Horak Maryan
Hornik Adolf
Jach Kazimierz
Jakubiec Bronisław
Janiszewski Roman
Kaner Samuel
Kwarta Ignacy
Landau Herman
Monat Leon
Moser Rubin
Nawarecki Jan
Pineles Herman

Rosner Mieczysław
Rudnicki Kazimierz
Rudnicki Szczepan
Schmierer Mojżesz
Skowronek Antoni
Spiegel Leon
Süssermann Narcyz
Szozda Bronisław
Temlak Paweł
Unolt Franciszek
Weinsaft Lazar
Weresiuk Piotr
Zinkes Artur

Do egz. poprawczego przeznaczono 1 ucznia, za nieuczelnionych uznano 9 uczniów.

KLASA II. A.

Bartnik Franciszek	Halpern Leopold	Skrypczuk Sofron
Beigel Ernest	Hermann Eugen.	Spiegelglas Majer
Beigel Jakób	Ingwer Mechel	Szałagan Jan
Berger Ludwik	Jahoda Maryan	Szapu Samson
Biłous Kazimierz	Jorysch Józef	Szmigelski Stanisł.
Borzeński Roman	Kędzierski Adam	Tworeszczuk Kazim.
Buxbaum Izay	Liebergall Mechel	Uruski Włodzimierz
Czubaty Bazyli	Makar Stanisław	Vogel Joachim
Dawidowicz Jarosław	Markheim Alexander	Wahrhaftig Henoch
Domański Kazimierz	Maruszhinetz Antoni	Weitzkorn Maurycy
Domaradzki Antoni	Podfilipski Stanisław	Wierzbicki Tadeusz
Federbusch Izak	Rathaus Gustaw	Wołowczuk Piotr
Gelbard Henoch	Schmetterling Wolf	Zubrzycki Sebastyan

Do egz. poprawczego przeznaczono 7 uczniów, za nieuczestniczących uznano 4 uczniów.

KLASA II. B.

Badjan Nachman	Iwanicki Michał	Neumann Dawid
Banach Michał	Janasiński Adam	Ostern Lazar
Baumgarten Salomon	Koerner Roman	Pielichowski Jan
Baworowski Franciszek	Korytko Janusz	Pilipowski Samuel
Beigel Ignacy	Krell Wolf	Rubaszewski Kazim.
Birnbaum Maurycy	Krzyżków Piotr	Sass Adolf
Cembruch Jan	Linder Dawid	Schwarz Mendel
Dąbrowski Józef	Lipczyński Józef	Sokołowski Rudolf
Duńkowski Jan	Lippe Józef	Świderski Bolesław
Emroch Wiktor	Lorek Kazimierz	Tennenbaum Samuel
Feldmann Herman	Murmyło Michał	Terkel Juliusz
Frambach Fryderyk	Müller Bolesław	Więcek Kazimierz
Hefter Jakób	Nawrocki Józef	

Do egz. poprawczego przeznaczono 2 uczniów, za nieuczestniczących uznano 9 uczniów.

KLASA III A.

Berger Czesław	Hołowaty Karol	Müller Tadeusz Ant.
Chuwen Salomon	Horeczy Bogusław	Nowicki Emil
Cichocki Sylwester	Jaworski Korneli	Offenberger Jakób
Ćwiakalski Franciszek	Jawetz Karol	Olejniak Albin
Czyżewski Bazyli	Kleiner Juda Leib	Olejnik Stanisław
Dmochowski Teofil	Kilarski Wacław	Ostrowski Józef
Dmytrów Eugeniusz	Korduba Jan	Pietrasz Mikołaj
Domaradzki Stanisław	Lercher Ferdynand	Pohoryles Abraham
Dyrkacz Jan	Lorber Leon	Rappaport Józef

Eckhardt Józef
Eisenberg Józef
Goldberg Zygmunt
Goldenstein Joachim
Heller Mojżesz

Mayer Markus
Menderer Ferdynand
Młodzianowski Stan.
Michalik Tadeusz

Stolzenberg Abel
Wasylkowski Eustachy
Wiesel Karol
Żerebecki Żdzisław

Za nieuczelnionych uznano 2 uczniów.

KLASA III B.

Adler Wolf
Balik Leon
Barbasz Izrael
Bart Feibisz
Breitenbaum Robert
Brumer Mojżesz
Brzozowski Kazimierz
Chromy Leopold
Chuwn Józef
Fischer Zygmunt
Frieman Jakób
Fudali Łukasz
Gelbard Jakób

Grodziński Stanisław
Grossfeld Daniel
Günsberg Izrael
Heller Jakób
Iwaszkiewicz Adam
Kelhoffer Stanisław
Kowenicki Jan
Kozdrun Ignacy
Krzyśków Michał
Kukliński Stanisław
Mantel Hirsch
Mazurkiewicz Franc.
Młotkiewicz Włodzim.

Pszeniczny Władysław
Rapaport Józef
Rudnicki Władysław
Sass Jakób
Spunberg Abraham
Steckel Hirsch
Stein Izrael
Stolzenberg Leon
Strien Adolf
Strzałkowski Francisz.
Świrski Władysław
Wierzbicki Stanisław
Weinsaft Izak

Za nieuczelnionych uznano 2 uczniów.

KLASA IV A.

Bandler Nuchim
Barycki Antoni
Büschel Dawid
Czaczkas Abraham
Czaczkas Izrael
Czaczkas Mojżesz
Dilny Bazyl
Dyk Mojżesz
Dynes Izak
Gajewski Józef
Gajewski Władysław
Glassgall Salomon

Gold Alfred
Hirschberg Joachim
Hornstein Elo
Katz Zygmunt
Kinasiewicz Teodor
Klahr Aleksander
Kozakiewicz Justyn
Kuźma Zenon
Lubelski Zygmunt
Makar Włodzimierz
Nykel Antoni
Nykel Józef

Orzechowski Franc.
Piechurski Zygmunt
Przewoski Leonard
Raszowski Stanisław
Rega Andrzej
Rothfeld Józef
Schächter Izak
Schwamm Salomon
Sygall Izak
Tkacz Franciszek
Tomaszewski Tadeusz

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 1 ucznia, za nieuczelnionego uznano 1 ucznia.

KLASA IV B.

Augustyniak Stanisław	Komarnicki Kazimierz	Rosenberg Todres
Bandler Nachem	Korejba Stanisław	Rubinstein Juda
Baras Efroim	Kossowski Mieczysław	Rubinstein Wolf
Feldman Mojżesz	Kutkowski Włodzim.	Skowroński Marcin
Flisak Szczepan	Mannheim Salo	Szymański Józef
Garbic Maciej	Mannheim Szmul	Swattler Dawid
Gruber Dawid	Niedźwiedź Kazimierz	Tomaszewski Józef
Heilman Józef	Piechota Stanisław	Wischnitzer Majer
Kempowicz Franciszek	Reichmann Markus	Wojnarski Mikołaj
Koerner Oleg	Rohatin Jakób	Zieliński Michał

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 1 ucznia.

KLASA IV C.

Anderman Leon	Kurzeja Jan	Sass Israel
Bardach Wojciech	Lelo Henryk	Schmerbach Leib
Czechowicz Józef	Lityński Stanisław	Skowroński Hipolit
Finkel Salomon	Mikolaszek Tadeusz	Sochacki Zbigniew
Freudman Karol	Oborski Eugeniusz	Srokowski Kazimierz
Frisch Wilhelm	Parnass Alexander	Steuerman Meyer
Heller Simche	Pudles Eisig	Strzembosz Stefan
Kiewetz Jakób	Rathaus Karol	Tichy Stanisław
Krzyśków Stefan	Rosenbaum Alexander	Zamorski Emil

KLASA V A.

Berlas Sindel	Jagiełłowicz Teodor	Peczenik Hirsch
Bielanów Tomasz	Katz Mendel	Rauch Nachman
Binder Salomon	Kleiner Bernard	Rosenblum Aron
Buge Majer	Kleiner Samuel	Sakaluk Paweł
Czaczkes Hersch	Kondrowski Karol	Schapira Józef
Czerwiński Zenon	Kotowicz Modest	Schmetterling Dawid
Friedman Dawid	Meller Józef	Sperling Ernest
Gajer Edward	Monies Lazar	Truś Stanisław
Gutman Benzion	Moszczyński August	

Do egz. poprawczego przeznaczono 5 uczniów, za nieuczestniczących uznano 3 uczniów.

KLASA V B.

Benzion Hersz
Bessaga Tadeusz
 Bojczuk Jan
Byczek Paweł
 Chabło Stefan
 Dziubaty Piotr
 Gertler Chune
 Gross Hersch
 Imber Markus

Janasiński Tadeusz
 Kasperski Bronisław
 Korczowski Francisz.
 Krell Herman
 Kuczkowski Tadeusz
Leśniowski Marcin
 Lippe Leon
 Lustig Wilhelm
 Maimann Leon

Misiewicz Jan
 Nowak Stanisław
 Nussbaum Leon
 Oczeret Emil
Raczyński Felix
Schmetterling Szym.
 Uruski Mikołaj
Wierzbicki Jan
 Wiesenthal Dawid

Do egz. pograwczego przeznaczono 2 uczniów, za nieuczolnionych unano 5 uczniów.

KLASA VI. A.

Adler Herman
Bargiel Władysław
 Basarabowicz Stefan
 Bursztyn Nutte
 Dmytrów Jerzy
 Günsberg Izak
 Günsberg Jakób
 Hammer Kalmen

Komarnicki Jarosław
 Kornweitz Ozer
 Matkowski Adolf
 Mauer Markus
 Nussbaum Pinkas
 Nyczka Grzegorz
 Ornatowski Leon
Parille Meylech

Ratzenstein Lazar
Ropij Stanisław
 Rosenkranz Izak
 Schnützer Hermann
 Siłka Bolesław
 Śluzar Jan
 Wolaniuk Jan
 Żukowski Andrzej

Do egz. poprawczego przeznaczono 3 uczniów, za nieuczolnionych uznano 4 uczniów.

KLASA VI B.

Bardach Franciszek
 Borzemski Franciszek
 Chomiak Piotr
 Cybyk Roman
 Długolaty Michał
 Ehrenfeld Adolf
 Hoch Zygryd
 Jastrzębski Teofil

Katz Jakób
Kiwetz Schaje
 Konarski Mieczysław
 Krajewski Jan
 Krzyśków Stanisław
 Muzyka Jacek
 Nawrocki Maryan
 Parnes Michał

Rogalski Karol
Rogalski Michał
Rosenfeld Edward
 Spindel Chaim
 Stępień Tadeusz
Toporowski Michał
Wołke Alfred
 Zubek Oktaw

Do egz. poprawczego przeznaczono 3 uczniów, za nieuczolnionych uznano 4 uczniów.

KLASA VII.

Drettler Leiser
 Franków Filip
Frieman Izydor
Gajewski Stanisław
 Genser Mojżesz
 Jaworski Michał
 Kinda Romuald

Kopczyński Antoni
Langer Hirsch
 Leimberg Salomon
 Marczak Maryan
 Margulies Leiser
Misiewicz Michał
 Nay Stefan

Ochs Abraham
Pohorecki Stanisław
Raczyński Tadeusz
 Reissman Aleksander
 Sassower Dawid
 Stachiewicz Teodozy
Zaleski Michał

Do egzaminu poprawczego przeznaczono 7 uczniów, jako nieuczolnionych uznano 3 uczniów.

KLASA VIII.

Abend Jonasz
Altstätter Dawid
Bieberstein Aleks.
Chuderski Jan
Eckhardt Jan Kaz.
Erde Jonasz
Glasgall Józef
Gyps Izaak
Halpern Wilhelm
Jastrzębski Rudolf
Jezierski Aleksander
Klanper Jakób
Kotowicz Aleksander

Landau Mojżesz
Lippe Nachman
Łukasiewicz Jan
Majewski Józef
Maurer Szymon
Michalik Stanisław
Michel Sylwester
Michilewicz Józef
Remiszewski Kazim.
Rohatiner Oswald
Rosenstock Henryk
Rosenzweig Fryderyk
Ruthen Izydor

Schleicher Meyer
Siłka Mieczysław
Spittal Henryk
Stern Izrael
Superson Jan
Szachnowicz Michał
Taubeles Henryk
Thaler Izaak
Türk Filip
Vogelbaum Henryk
Wyspiański Mateusz
Zacharyasiewicz Stan.
Zastawny Michał

Do egzaminu poprawczego przeznaczono jednego ucznia.

WYNIK EGZAMINU DOJRZAŁOŚCI.

Abend Jonasz
Altstätter Dawid
Bieberstein Aleks.
Chuderski Jan
Cybyk Zofia (pryw.)
Eckhardt Jan Kaz.
Erde Jonasz
Glasgall Józef
Gyps Izaak
Hankiewicz E. (ekst.)
Halpern Wilhelm
Jastrzębski Rudolf
Jezierski Aleksander
Klanper Jakób

Kotowicz Aleksander
Landau Mojżesz
Lippe Nachman
Łukasiewicz Jan
Majewski Jan
Maurer Szymon
Michalik Stanisław
Michel Sylwester
Michilewicz Józef
Parkes Toni (pryw.)
Rapaport Otylia (pr.)
Rohatiner Oswald
Rosenstock Henryk
Ruthen Izydor

Schleicher Meyer
Siłka Mieczysław
Spittal Henryk
Stern Izrael
Superson Jan
Szachnowicz Michał
Taubeles Henryk
Thaler Izaak
Turecka Zofia (pryw.)
Türk Filip
Vogelbaum Henryk
Wyspiański Mateusz
Zacharyasiewicz Stan.
Zastawny Michał

Dwóch uczniów publicznych reprobowano na pół roku. Jeden eksternista odstąpił od egzaminu.

